

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**  
Katolická teologická fakulta  
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Marie Steinerová

**Kolej Nanebevzetí Panny Marie Tovaryšstva Ježíšova  
v Hradci Králové**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. PhDr. Marek Matějka, Ph.D. Th.D.

PRAHA 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, v seznamu literatury a pramenů jsem uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila, a veškeré použité prameny a literaturu jsem řádně citovala. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 8. 12. 2010

Marie Steinerová

|

Upřímně děkuji především Bohu, za jeho pomoc a podporu, za dar síly, vytrvalosti, koncentrace a trpělivosti, ThLic. PhDr. Marku Matějkovi, Ph.D. Th.D. za jeho ochotnou a trpělivou pomoc při psaní bakalářské práce, za jeho důvěru v mé omezené schopnosti, Mgr. Jiřímu Navrátilovi, knihovníku Biskupské knihovny, za nedocenitelnou pomoc při vyhledávání královéhradeckých kronik, Petru Tomanovi za překlad latinských úryvků a všem, kteří se mnou měli po dobu psaní práce trpělivost.

# Základní údaje o práci

## **Popis zadání práce:**

1. Popište vznik a počátky jezuitského řádu a jeho příchod do českých zemí.
2. Charakterizujte spiritualitu jezuitského řádu.
3. Popište jezuitskou pedagogiku.
4. Na základě studia primárních pramenů a sekundární odborné literatury prověřte vliv a působení jezuitů na území královéhradecké diecéze v oblasti vzdělávání a kultury.
5. Soustředte se zejména na činnost koleje Nanebevzetí Panny Marie.

## **Anotace:**

Příjmení a jméno autora: Steinerová Marie

Instituce: Katolická teologická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Název práce: Kolej Nanebevzetí Panny Marie Tovaryšstva Ježíšova v Hradci

Králové

Titel: The Assumption college of Society of Jesus Hradec Králové

Počet stran: 67

Počet příloh: 3

Počet znaků (bez anotací a příloh; včetně mezer a poznámek): 102 935

Počet titulů použité literatury: 23

Počet použitých internetových zdrojů: 1

Klíčová slova česky/keywords english: jezuité/jesuits

kolej/college

Hradec Králové/Hradec Králové

historie/history

spiritualita/spirituality

pedagogika/education

Bakalářská práce nastiňuje v hrubých rysech dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova jak světové tak české. Dále podává základní charakteristiku řádové spirituality a pedagogiky. V hlavním centru zájmu práce stojí královéhradecká kolej Nanebevzetí Panny Marie. Na základě studia královéhradeckých kronik a odborné literatury se práce zabývá především její historií a dále také jezuitským divadlem v Hradci Králové. Součástí práce je obrazová příloha.

The bachelor thesis outlines in broad terms the history of the world and the Czech Society of Jesus. Furthermore, it reports the fundamental characteristics of monastic spirituality and pedagogy. The main focus of this work is the Assumption college in Hradec Králové. Based on the study of chronicles of Hradec Králové and professional literature, the work deals mainly with its history and also a jesuit theatre in Hradec Králové. Another part of this work is an illustrated appendix.

## Obsah

Základní údaje o práci.....	4
Úvod.....	7
1 Tovaryšstvo Ježíšovo .....	9
1.1 Historie řádu.....	9
1.2 Jezuitská spiritualita.....	11
1.3 Řádová hierarchie v 17. století.....	14
1.4 Jezuité v zemích Koruny české.....	15
2 Jezuitský školní systém.....	18
2.1 Jezuitská pedagogika .....	18
2.2 Jezuitské divadlo .....	24
3 Kolej Nanebevzetí Panny Marie a seminář sv. Václava v Hradci Králové .....	27
3.1 Založení rezidence Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové .....	27
3.2 Kostel Nanebevzetí Panny Marie.....	31
3.3 Budovy koleje Nanebevzaté Panny Marie a semináře sv. Václava.....	36
3.4 Jezuitské divadlo v Hradci Králové .....	38
3.5 Jezuité v Hradci Králové.....	41
3.6 Jezuitské gymnázium v Hradci Králové .....	43
3.7 Jezuité na území královéhradecké diecéze .....	45
3.8 Významní absolventi královéhradecké koleje .....	46
3.9 Zrušení Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové .....	47
3.10 Královéhradečtí jezuité v moderní době.....	47
Závěr .....	49
Použitá literatura: .....	50
Internetové zdroje: .....	52
Přílohy.....	53
Příloha 1 .....	53
Příloha 2 .....	55
Příloha 3 .....	64

## Úvod

Jsem rodačka z nejkrásnějšího města Východních Čech, Hradce Králové. V tomto městě jsem strávila podstatnou část svého života – až do konce studia na gymnáziu. Jako Hradečanka jsem často chodila kolem tajuplné budovy bývalé jezuitské koleje na Velkém náměstí v centru města, která stojí v těsné blízkosti našeho farního kostela Nanebevzetí Panny Marie. Tato budova se dostala do centra zájmu královéhradecké církve v devadesátých letech dvacátého století, kdy došlo k jejímu návratu do majetku církve a následné dlouhé a drahé rekonstrukci, po jejímž skončení se budova proměnila především v pastorační centrum diecéze. Samotná dávná historie budovy však zůstávala stále zahalena.

V době, kdy jsem volila námět pro svou bakalářskou práci, hledala jsem téma jednak historické, jednak vlastenecké – vážící se nějak k mé diecézi. Po delším váhání jsem se rozhodla odkrýt dávnou historii jezuitské koleje v Hradci Králové.

Nejprve jsem se zaměřila na hledání primárních a sekundárních pramenů vážících se ke královéhradecké koleji. Zjistila jsem, že neexistuje žádná odborná práce, a vlastně ani neodborná, která by mapovala historii a činnost koleje. Objevila jsem však několik královéhradeckých kronik, které se bohatě zmiňují o zdejší koleji. Je to především kronika P. Františka de Pauli Švendy SI, která vznikla počátkem 19. století. Původně měla být pouze kronikou zdejší koleje, ale její autor se ji později rozhodl rozšířit, a tak vznikla kronika celého města. Právě proto tato kronika obsahuje dlouhé pasáže vážící se ke královéhradeckým jezuitům. Dále je to kronika hraběte z Bienenbergu, která je o generaci starší než kronika Švendova. Existuje také kronika Solařova z poloviny 19. století a Kalašova *Kronika královéhradeckého děkanství*, která je psána ručně. Z novějších pramenů existuje Mikulkova kronika z 90. let 20. století. Z 20. století pochází také několik studií a odborných článků především ve sborníku *Jezuité ve Východních Čechách a Jesuité a národní kultura, 300 let od založení rezidence*. Při svém pátrání jsem také zjistila, že původní latinská kronika koleje *Continuatio historiae collegii Societas Jesu reginohradecensis ab anno 1660* zřejmě přežila rušení koleje v 18. století. Je o ní zmínka ještě ve 30. letech 20. století, ale bohužel se mi ji nepodařilo nikde

dohledat. Možná nepřežila druhou světovou válku či období komunismu, nebo leží v některém z archivů a není zkatalogizována. Když bylo v bývalé koleji otevřeno pastorační diecézní centrum královéhradecké diecéze, vyšla populárně naučná brožurka *Nové Adalbertinum*, která je ovšem plná lží. Většina informací, které se v ní nachází o historii koleje, je scestná a neshoduje se s pravdou. Autor se v ní odvolává na kroniku P. Švendy, což je ale nesmysl, protože brožurka se se Švendovými údaji neshoduje.

Při své práci jsem nejvíce vycházela z kroniky P. Švendy, která mi přišla nejvíce objektivní, nejméně zaujatá (i když i její lehkou zaujatost nemůžu popřít). K Bienenbergově kronice jsem pouze přihlédla, protože její postoj je silně antijeziuitský.

Cílem mé práce je na základě dostupné literatury stručně nastínit historii Tovaryšstva Ježíšova, jeho spiritualitu a pedagogický systém a především popsat známou historii královéhradecké koleje.

V první části své práce jsem se zabývala historií jezuitského řádu, jeho spiritualitou a příchodem jezuitů do našich zemí. Ve druhé části jsem se zabývala jezuitským pedagogickým systémem a každodenním životem na jezuitských latinských školách. V poslední a také nejobsáhlejší části jsem se věnovala historii královéhradecké koleje a působení jezuitů na území královéhradecké diecéze. Uvedla jsem všechny důležité důvěryhodné informace o zdejší koleji, které se mi podařilo nashromáždit. V některých chvílích jsem váhala, jestli některé informace nejsou příliš podrobné, ale vzhledem k tomu, že skutečně neexistuje žádná práce mapující činnost koleje v jejím celku a že by bylo škoda, aby některé zajímavé informace o zdejší koleji zapadly do propasti dějin, rozhodla jsem se je uvést všechny, ač některé jen coby poznámku pod čarou.



# 1 Tovaryšstvo Ježíšovo

## 1.1 Historie řádu

Vznik Tovaryšstva Ježíšova je úzce spojen s osobou sv. Ignáce z Loyoly. Narodil se roku 1491 jako nejmladší z jedenácti<sup>1</sup> dětí Beltráma Ibañeze de Loyola a Marie Sanches de Licona. Jeho matka zemřela před Ignácovým sedmým rokem. O jeho výchovu se poté starala Magdalena de Araoz, jeho švagrová, na kterou byl silně citově vázán. Když mu bylo 14 let, zemřel mu i otec. Po smrti otce se stal pážetem ministra financí kastilského krále.<sup>2</sup> Na jeho kastilském dvoře strávil jedenáct let. Oddával se dvorským zábavám, žil rozmařilý život, snil o tom, že se stane vojákem, snil o dobrodružství. Vojákem se skutečně stal. Dbal na svůj vzhled, byl ctižádostivý, statečný, hledal dobrodružství, četl tehdy velmi oblíbené rytířské romány... Na jaře roku 1520 bránil Pamplonu (v bitvě nevýznamné v rámci světových dějin). Město padlo. Ignác byl v bitvě těžce zraněn. Během dlouhé rekonvalescence došlo k jeho obrácení, jež se dovršilo jeho poutí k Matce Boží Montserratské. Poté se stáhl do ústraní v Manrese, kde prošel hloubkovou proměnou a kde získal své první zkušenosti duchovního života. Tam sepsal také svou proslulou knížku *Duchovních cvičení*. Na přelomu let 1523 a 1524 podnikl cestu do Svaté země, kde se rozhodl stát knězem a apoštolsky působit mezi lidmi. Bylo mu vytýkáno, že jako laik nemůže kázat a dávat duchovní cvičení. Jeho knížka *Duchovních cvičení* byla mnohokrát zkoumána (biskupy, inkvizicí). Sv. Ignác přiznal oprávněnost výtek ohledně nedostatečných studií a začal ve svém už téměř pozdním věku studovat. Studoval v Barceloně, Salamance a Paříži. V té době apoštolsky působil ve svém okolí.

Právě v Paříži došlo k přelomovým setkáním. Setkal se tu se svými pozdějšími druhy, kteří byli především jeho spolužáci, nebo jiní lidé kolem univerzity. Spojovalo je silné přátelství a zapálení pro stejný ideál. 15. srpna 1534 složili na Montmartru v kapli sv. Dionýsia a druhů slib chudoby, čistoty a pouti do Jeruzaléma. „Chtějí putovat do Jeruzaléma a tam zasvětit svůj život starosti o spásu bližních.“<sup>3</sup> Chtěli pracovat pro spásu bližních, kázat Boží slovo a bezplatně udílet

---

<sup>1</sup>Někdy se uvádí 13 dětí; dvě se narodily mimo manželství.

<sup>2</sup>Juan Velasques de Cuellar.

<sup>3</sup>RAVIER André: *Ignác z Loyoly zakládá Tovaryšstvo Ježíšovo*, Velehrad: Refugium, 2002, 66.

svátosti. Nejprve ale chtěli ještě tři roky studovat. V případě, že nebudou moci během jednoho roku od konce studií odjet do Jeruzaléma, anebo se v průběhu cesty ve Svaté zemi rozhodnou vrátit do Evropy, chtějí se bezvýhradně nabídnout papeži, aby on rozhodl, kde a jak mají apoštolsky působit. Těmito druhy byli: Petr Faber, František Xaverský, Šimon Rodríguez de Azevedo, Diego Laínez, Alonso Salmeron a Nicolás Bobadilla. Odcestovat do Svaté země se jim skutečně nepodařilo. V roce 1537 sice pro to získali požehnání papeže a také nemalý finanční příspěvek na cestu, ale kvůli politickým sporům s Turky nebylo možné do Jeruzaléma odcestovat. V listopadu 1538 se tedy odevzdali papeži. V té době jich bylo už deset. K původním sedmi přibili ještě Claude Jay, Paschase Broët a Jean Codure.

Důležitým obdobím pro vznik řádu bylo jaro roku 1539. Tehdy se prvních deset druhů sešlo v Římě a projednávali základní otázky řádu. Předně zda založí řád a v jaké podobě bude. Nový řád byl oficiálně potvrzen papežem Pavlem III. 27. září 1540. Prvním generálním představeným a to doživotně byl zvolen Ignác z Loyoly. Po dlouhém zdráhání svou volbu přijal 19. dubna 1541. Byl řádovou radou pověřen vypracováním *Konstitucí* řádu. Pracoval na nich až do své smrti roku 1556. Jejich první verze hloubkově prodiskutoval se zakládajícími členy řádu. Schváleny byly ale až po jeho smrti. Ignác se nikdy nepovažoval za samojedineho zakladatele Tovaryšstva. Všech prvních deset otců se považovalo za spoluzakladatele řádu.

O otce nového řádu byl okamžitě velký zájem. Papež Pavel III. je považoval za reformované kněze, i o něž může opřít své církevně-reformní snahy. Jejich prvním působištěm byl Řím, který byl tehdy mravně velmi zpustlý. Záhy o ně projeví přání také velcí panovníci, jako např. Jan III., portugalský král, který projevil přání založit rezidenci v Portugalsku a jeho provinciích (Indie, Kongo, Brazílie). Papež jeho přání i přáním dalších panovníků vyhověl. Během několika let mělo Tovaryšstvo své domy po celé Itálii, Sicílii, Portugalsku, Španělsku, několik domů v Indii, Japonsku, Kongu, Brazílii, Německu, na Korsice, v Polsku, Paříži a od roku 1556 i u nás. Tovaryši byli též přizváni na právě probíhající Tridentský koncil. Kázali Boží slovo, vyučovali děti katechismu, učili ve svých školách, působili v pastoraci, navštěvovali nemocné, usmiřovali rozvrácená manželství, někdy byli žádáni i o radu v oblasti politiky (což se představeným příliš nelíbilo), připravovali odsouzené na smrt apod.

Během relativně krátké doby se řád rozšířil prakticky po celém světě. Nárůst členů byl velký, ale ne omračující jako u jiných řádů. V době smrti Ignáce měl řád přibližně 1 000 členů.<sup>4</sup> Řád měl řadu příznivců, ale také velmi mnoho odpůrců. Na naléhání západoevropských panovníků byl řád 21. července roku 1773 papežem Klimentem XIV. zrušen. Toto období v dějinách Tovaryšstva bývá označováno jako tzv. první Tovaryšstvo. V roce 1814 bylo Tovaryšstvo papežem Piem VII. opět obnoveno. V tomto období se pak hovoří o tzv. druhém Tovaryšstvu. Řád působí dnes opět po celém světě.

## 1.2 Jezuitská spiritualita

Základem jezuitské spirituality je poslušnost Kristu a jeho zástupci na zemi, papeži. Správný Tovaryš následuje cele Ježíše Krista, koná ve světě jeho práci, pomáhá pro „větší slávu Boží“. Heslo: „K větší slávě Boží“, se brzy stalo prakticky řádovým heslem. Jezuité byli nazýváni „apoštoly“, „apoštolskými kněžími“, „apoštoly Kristovými“, „kněžími Kristovými“, „reformovanými kněžími“, „tovaryši Ducha svatého“ apod. Právě v Kristu jsou Tovaryši i sjednoceni. Konstituce, tedy psaná pravidla, jsou brány jako věc sekundární důležitosti. Psaná norma nedrží řád nejvíce pohromadě, stojí až na druhém místě. Nejvíce jednotícím prvkem řádu je sám Kristus, totální odevzdání se jemu zaručuje soudržnost řádu.

Důležitým kamenem jezuitské spirituality je Ignácova knížka *Duchovních cvičení*. Je to geniálně promyšlená soustava rozjímání vybraných bud' z Písma, nebo na téma vymyšlené sv. Ignácem, která je rozdělená do čtyř týdnů. Člověk, který chce projít těmito cvičeními, se uchýlí do samoty. Cvičení nekoná sám, ale je veden zkušenou osobou, která mu dává úkoly k rozjímání a zároveň s ním často hovoří o pocitech, které v něm konkrétní rozjímání vyvolávají. Během čtyř týdnů člověk skrze tato rozjímání poznává více Boha a sebe samého. Dále hledá své konkrétní povolání a upevňuje se v rozhodnutí pro toto povolání. Knížka duchovních cvičení obsahuje kromě těchto témat k rozjímání také pokyny pro průvodce exercitanta, či pravidla pro „rozlišování duchů“. Původní záměr byl vykonat tato cvičení ve čtyřech po sobě následujících týdnech. V mnoha případech se to ale ukázalo jako téměř škodlivé, protože exercicie vedly exercitanty často k

---

<sup>4</sup>RAVIER André: *Ignác z Loyoly zakládá Tovaryšstvo Ježíšovo*, Velehrad: Refugium, 2002, 286.

velmi radikální změně života, což jejich okolí nedokázalo pochopit (a možná i pro ně samé byla tato radikální změna příliš náročná). V dnešní době se upřednostňuje procházení exerciciemi postupně, tedy po týdnech s odstupem půl roku či roku. Je to jednak z časových důvodů (ne každý si může udělat měsíc čas na rozjímání) a pak proto, aby změna života nebyla tak překotná.

Ignaciánská spiritualita vychází z přesvědčení, že všechno, k čemu jsme vnitřně puzeni, všechno, co se děje kolem nás, co nějak působí na náš život, je výsledkem působení nějakého „ducha“, dobrého či špatného. I takové zdánlivě obyčejné vyslání papežem je chápáno jako Boží znamení. Jezuita hledá Boha ve všem. Je prý tedy třeba rozlišit, ze kterého ducha konkrétní událost vychází, a podle toho se zařídit. Sv. Ignác vyvinul důmyslný systém rozlišování, kterému ovšem není možné naučit se sám, je k tomu potřeba zaškolený průvodce. Rozlišování duchů sv. Ignác nevyžaduje jen u jednotlivců, např. při volbě životního povolání, ale také při rozhodování celé skupiny, např. při schůzi představených. Proces rozhodování má pět fází: Nejprve se ten, který se rozhoduje, a jeho poradci seznámí s podklady záležitosti. Je třeba najít všechny podklady. Po důkladném seznámení se spolu radí a uvažují výhody i nevýhody přijetí takového rozhodnutí. Potom se všichni zúčastnění zeptají v modlitbě Boha, snaží se poznat, k jakému řešení se kloní Duch svatý. Po období modliteb se opět sejdou, poradci projeví svá mínění, rozhodující se je promyslí, zváží před Bohem a udělá před Bohem a před svým svědomím rozhodnutí, ať se většina poradců přiklání k čemukoli. Dále poprosí rozhodující se Boha o potvrzení. Pronese před ním naposledy své rozhodnutí a Bůh mu dá poznat vnitřním hnutím či pokojem a vědomím, že se snažil hledat podle nejlepšího poznání, že se rozhodl správně.<sup>5</sup> Tento způsob rozlišování používal Ignác jak při hledání osobním, tak při důležitých rozhodnutích na počátku řádu, kdy se s prvními otci rozhodovali, zda založí řád a v jaké bude případně formě.

Správný Tovaryš je také „Božím nástrojem“. Byl-li někam poslán papežem či představeným, byl vyslán samotným Bohem. Může počítat s jeho pomocí a nemusí se bát obtíží, které mu toto poslání přinese. To mu dodává velkou odvahu. (To vysvětluje, jak mohl Ignác v době, kdy byl zahrnut hromadou problémů, podpírat druhé, sjednocovat řád, pracovat na 200 procent.) Ale Tovaryš je „Božím

---

<sup>5</sup>Srov. RAVIER André: *Ignác z Loyoly zakládá Tovaryšstvo Ježíšovo*, Velehrad: Refugium, 2002, 374.

nástrojem“ pouze tehdy, pokud je skutečně svobodný, chudý, nesobecký, zbaven ctižádosti; musí být vnitřně indiferentní.

Dalším pilířem ignaciánské spirituality je modlitba. Modlitba, rozjímání Písma, duchovní rozlišování, zpytování svědomí (nejméně dvakrát denně). Jezuitská modlitba je velmi hluboká, ač časově netrvá příliš dlouho (kromě mše sv. asi hodinu). Sv. Ignác byl toho názoru, že „Vpravdě umrtvenému člověku stačí čtvrt hodinka, aby byl sjednocen s Bohem v modlitbě.“<sup>6</sup> Jezuité přišli v řádové modlitbě s naprostou novinkou: nezavedli chórovou modlitbu. Breviář se modlil každý otec sám. Toto opatření bylo často pro jejich okolí naprosto nepochopitelné. Nakonec se ale ukázalo jako velmi flexibilní, protože usnadňovalo práci hlavně misionářům. I díky tomuto opatření byly jezuitské misie úspěšnější než misie ostatních řádů.

Dalšími zvláštnostmi řádu jsou čtvrtý slib a řeholní oděv. Všechny klasické řády (tedy dominikáni, františkáni, karmelitáni, augustiniáni, benediktini,...) skládaly tři sliby, tj. poslušnosti, chudoby, čistoty. Jezuité k těmto třem obvyklým slibům přidali slib bezvýhradné poslušnosti papeži. Znamená to, že chce-li papež některého jezuitu poslat kamkoliv za jakýmkoliv úkolem, jezuita to přijme jako Boží vůli a poslechne. Zprvu se zdál takový slib zbytečný, protože přeci každý katolík má poslouchat papeže, ale později se ukázal jako velmi prozíravý. Papež mohl posílat své dělníky do velmi potřebných oblastí. Tento slib vychází z přesvědčení, že přeci papež jako zástupce Krista na zemi ví nejlépe, kde církev krvácí, kde potřebuje nutný zásah, nutnou pomoc, a Tovaryš chce být nástrojem Krista, chce pomáhat nejubožejším. Odevzdat se papeži je tedy nejjistější způsob, jak najít nejpotebnejší oblasti pomoci. Co se týče řeholního oděvu, Tovaryšstvo nemá žádný hábit. Předpisy říkají, že Tovaryši mají chodit oblečení tak, jako kněží v dané zemi. Kdysi tedy chodili v černé klerice, dnes chodí v civilu. Toto opatření je na 16. století, kdy bylo nemyslitelné, aby řeholníci neměli hábit, velmi pokrokové, ale opět čas ukázal, jak bylo prozíravé.

---

<sup>6</sup>„Při jedné vizitaci si Tovaryši stěžovali (vizitátoru Jeronýmu Nadalovi), že Tovaryšstvo věnuje málo času modlitbě (jednu hodinu denně kromě mše). Proto se dal „pohnout, že vyslechl jejich žádost“, a pak ji přednesl Ignácovi. Càmara k tomu vypráví: „Náš Otec ležel v posteli a já byl s oběma sám... k tomuto bodu odpověděl s výrazem tváře a slovy, které projevovaly takovou nelibost a byly naplněny tak mimořádnou prudkostí, že jsem nad tím zůstal celý zmaten.“ Nešťastný vizitátor dostal tvrdé pokání. A Ignác ukončil rozhovor: „Vpravdě umrtvenému člověku stačí čtvrt hodinka, aby byl sjednocen s Bohem v modlitbě.“ Ignác se totiž ničeho tolik nebál jako „iluzí“, jimiž bývají tak často doprovázeny ‚dlouhé modlitby‘.“ RAVIER André: *Ignác z Loyoly zakládá Tovaryšstvo Ježíšovo*, Velehrad: Refugium, 2002, 422.

### 1.3 Řádová hierarchie v 17. století

Jezuitské řádová hierarchie připomíná vojenskou strukturu (připomeňme, že sv. Ignác byl voják). Nejniže v hierarchii stáli novicové. Těmi byli původně muži různých stavů a různého věku, později už to byli především absolventi jezuitských škol. Noviciát trval dva roky. Během nich byl kandidát prověřován, procházel zkouškami. Prošel ignaciánskými exerciciemi, musel nějakou dobu pečovat o nemocné, vykonat pouť bez prostředků, vykonávat pomocné práce v domě, vyučovat katechismu a vypomáhat v duchovní správě, vykonal generální zpověď. Na konci noviciátu, byl-li připuštěn, složil jednoduché sliby (poslušnosti, čistoty a chudoby). Tím se stal scholastikem. Jako scholastik studoval dva až tři roky filosofii, tedy logiku, fyziku a metafyziku. Po ukončení studia filosofie prošel opět duchovními cvičeními a obnovil sliby. Tím se z něj stal scholastik approbato, nebo také magistr, či professore. Poté zpravidla několik let učil. Po této studijní přestávce začal studovat teologii. To trvalo čtyři až šest let a vyvrcholilo kněžským svěcením. Po teologických studiích následoval roční „druhý noviciát“, ve kterém se adept připravoval na třetí probaci. Prošel opět duchovními cvičeními a pomáhal v pastoraci. Na závěr složil čtyři slavné sliby, tedy slib poslušnosti, čistoty, chudoby a poslušnosti vůči papeži, a stal se profesem. Samozřejmě ne každý člen řádu se stal profesem. Konstituce původně nepočítaly s tím, že by se stala profesem většina řádu (z počátku zde byla většina otců tzv. koadjutory, kteří byli plnohodnotnými členy řádu, ale neměli složenou slavnou profesi<sup>7</sup>), k tomu došlo až později. Byli tu i laičtí bratři, tzv. fratres. Z profesů byli vybíráni vyšší představitelé řádu. V pozdější době byla skupina otců, kteří prošli třetí probací, ale nesložili čtvrtý slib, velmi malá. Většinou to byli lidé, kterým nějaká osobní chyba nebo nedostatek bránila ve složení tohoto slibu. Nejvýše postaveným jezuitou byl generál, který byl volen generální radou doživotně.

V řádové hierarchii domů byl nejniže dům misijní. V takovémto domě žili dva až tři jezuité, kteří pomáhali v duchovní správě. Škola v něm nebyla. O stupeň výše stála rezidence. Také v ní nebyla škola. Vznikala v místech, kde nebylo

---

<sup>7</sup>Ignác s profesy velmi šetřil. Dovolil slavnou profesi málokomu. Po své smrti zanechal na světě necelou čtyřicítku profesů. To je velmi malé procento, uvážíme-li, že v té době mělo Tovaryšstvo kolem tisícovky členů.

možné založit kolej, nebo kde se založení koleje teprve připravovalo, nebo v poutním místě. Představeným rezidence byl superior. Rezidence podléhala určité koleji. O něco výše v řádové hierarchii stála kolej, což byl řádový dům obsahující zároveň školu. Představeným tohoto domu byl rektor. Nejvyšším typem řádového domu byl profesní dům, který v sobě neměl školu. Žili zde pouze profesové. Neměli žádný majetek, žili jen z almužen. Představeným tohoto domu byl praepositus domus professae. Takovýchto domů bývalo málo, asi tak jeden v provincii. Trochu stranou stojící byl noviciátní dům, ve kterém probíhala formace Tovaryšů.

## **1.4 Jezuité v zemích Koruny české**

Jezuité přišli do našich zemí roku 1556. Stalo se tak na základě žádosti, kterou česká katolická strana (zastoupená arcibiskupem Antonínem Brusem z Mohelnice, představenými břevnovského a strahovského kláštera, velmistrem řádu křižovníků s červenou hvězdou a zástupci předních panských rodů z Lobkovic, Vartenberka, Hradce, Kolovrat; svou žádost poslal i císař Ferdinand I.) poslala generálu řádu, Ignáci z Loyoly. Ignác si vzal čas na rozmyšlenou a vyslal do Čech svého emisara Petra Canisia. Canisius došel k závěru, že založení rezidence je možné a vhodné. Pak už založení nestálo nic v cestě. Byla určena zakládající skupina, která se na svou misi připravovala v Římě.

První jezuité přišli do naší země na jaře roku 1556. Bylo jich dvanáct. Jejich vůdcem a pozdějším prvním rektorem koleje byl P. Ursmar Goisson z Lutychu. První kolej založili na Starém Městě pražském u Sv. Klimenta. Získali tam starý klášter dominikánů. Vyučování zahájili velmi brzo, už 7. července 1556.

Jejich pozice zde nebyla vůbec snadná. Byli sice pozváni, ale pozvala je menšina. Většina zdejších obyvatel se totiž hlásila k některému z nekatolických vyznání. Byli zde zastoupeni kališníci, čeští bratři, Jednota bratrská, luteráni, kalvíni, staroutrkvisté. Navíc zde nové vyznání nebylo čerstvou novinkou, jako v sousedních zemích, ale bylo zde zakořeněno už od dob husitství. Tato většina dávala svůj nesouhlas s příchodem jezuitů najevo (bylo proti nim kázáno, byli nazýváni rušiteli pořádku, občas létaly i kameny). Přesto přese všechno měla jejich kázání i vyučování úspěch. Synové nekatolíků byli svými novými pedagogy

nadšení. Jejich rodiče si pak stěžovali, že potomci opouští víru předků. Jejich pozice byla ale stále problematická. 1. června roku 1618 byli vypovězeni, ale ne nadlouho. Po bělohorských událostech se už v listopadu roku 1622 vrátili do Prahy.

České pobělohorské Tovaryšstvo nastoupilo svou velmi kontroverzní epochu. Stalo se součástí rekatolizace, tedy znovu přivedení obyvatel na katolickou víru. Rekatolizace probíhala přesně v duchu „cuius regio, eius religio“. Tovaryši působili misijně mezi obyvateli po dvou liniích. Jednak jako velmi schopní kazatelé, kteří svými vynikajícími kázáními přesvědčovali mnohé, ale také jako nástroj světské moci, kdy chodili na misie s vojskem a snížili se k násilné rekatolizaci. Problém byl v tom, že se tyto dvě linie proplétaly (často i v jedné osobě!), a proto vznikly kontroverzní pohledy na Tovaryšstvo. Jedni byli uchvázeni jejich působením, jejich geniální spiritualitou, revolučním (v kladném slova smyslu) pedagogickým systémem, druzí je (naprosto oprávněně) brali jako nástroj útlaku. Asi na světě neexistuje kontroverznější řád než Tovaryšstvo Ježíšovo. Žádný jiný řád neměl tak velký upřímný úspěch a zároveň o žádném jiném řádu nevzniklo tolik pomluv, intrik a nepřátelství.

V listopadu roku 1622 jim byla předána Karlova akademie<sup>8</sup>. Byla tak odejmuta nekatolíků. Od té doby na ní učili výhradně jezuité. Pro tu dobu to byl jistě pokrok. Nicméně později to bylo univerzitě na škodu. Jezuité úporně nechtěli pustit na univerzitu pedagogy jiných řádů. Vznikl kvůli tomu letitý spor. Jezuité nechtěli pustit na univerzitu nejen pedagogy, ale také jiné teologické směry. Urputně trvali na Ratio studiorum<sup>9</sup>, což bylo v polovině 18. století opravdu zpátečnické. Univerzitu ztratili až po zrušení řádu.

Rozvoj řádu do poloviny 17. století v našich zemích byl opravdu nebývalý. V této době vzniklo prakticky všech bezmála šedesát kolejí a rezidencí.<sup>10</sup> Nikdy později už tu řád neměl tolik domů. Roku 1623 také vznikla samostatná česká provincie, která se oddělila od rakouské a zahrnovala Čechy, Moravu a Slezsko (i pruskou část, o kterou později Habsburkové přišli). Mezi nejvýznamnější koleje u nás můžeme jmenovat (v závorce rok založení): kolej u sv. Klimenta v Praze na Starém Městě (1556), kolej u Panny Marie Sněžné v Olomouci (1569), kolej Nanebevzetí Panny Marie v Brně (1578), kolej u sv. Víta v Českém Krumlově (1584), kolej v Kladsku (1592), kolej Nanebevzetí Panny Marie v Jindřichově

<sup>8</sup>Karlova univerzita.

<sup>9</sup>Bude o něm pojednáno v kapitole o jezuitské pedagogice.

<sup>10</sup>Počítám celou českou provincii, tedy i s polskou částí Slezska.



Hradci (1594), kolej u sv. Ignáce v Jičíně (1622), kolej u sv. Jiří v Opavě (1625), kolej u sv. Barbory v Kutné Hoře (1626), kolej u sv. Ignáce v Praze na Novém Městě (1628), kolej Neposkvrněného početí Panny Marie v Klatovech (1637). Dále tu byla řada rezidencí (v Plzni, Třeboni, Bohosudově, Žírči, Tuchoměřicích, Golčově Jeníkově, Chlumku u Luže...).<sup>11</sup>

Mezi nejvýznamnější osobnosti řádu, které zde působili, můžeme jmenovat prvního rektora Ursmara Goissona z Lutychu, prvního provinciála Jiřího Rumera, teology univerzity Roderiga Arriagu, Karla de Grobendonecque, Matěje a Jana Tannerovi, misionáře Kašpara Diringa, Alberta Chanovského, Adama Kravařského, Matěje Burnatého, spisovatele Bohuslava Balbína, Bedřicha Bridela, Karla Kolčavu, filologa Františka Haselbauera, malíře Ignáce Raaba, ekonoma Kryštofa Fischera, matematika, fyzika a astronoma Josef Steplinga, či matematika Stanislava Vydru a další. Jednou jedinkrát v historii se podařilo Čechu stát generálem řádu. Byl jím pražský rodák František Retz.

---

<sup>11</sup>Převzato z <http://www.jesuit.cz/historie.php> (10. 11. 2010).

## 2 Jezuitský školní systém

### 2.1 Jezuitská pedagogika

Tovaryšstvo Ježíšovo nebylo svým nejhlubším zaměřením pedagogickým řádem. K výchově mládeže (chlapců) se uchýlilo coby k nejúčinnějšímu prostředku šíření a upevnování katolické víry. Chtěli vychovat člověka, který by byl pevně připojen k církvi, který by žil mravně, toužil po rozumovém poznání a měl smysl pro estetiku. K zakládání škol je částečně donutilo protestantské školství, které se šířilo Evropou (hlavně v Německu). Protestanté zakládali střední i vysoké školy, na kterých poskytovali humanistické vzdělání, dále přebírali a reorganizovali starší univerzity. V Německu tak vznikl vzdělávací monopol protestantských škol. Chtělo-li Tovaryšstvo něčeho v Německu dosáhnout, muselo přijít s vlastním vzdělávacím programem.

Základním školním předpisem Tovaryšstva bylo *Ratio studiorum*. Tento spis o organizaci a náplni školní výuky vznikl postupně padesát let. První verze školních předpisů vznikaly už ve čtyřicátých letech 16. století na kolejích v Messině či Pavii. Největším vzorem pro sepsání pravidel byla kolej v Římě. Generál Claudius Aquaviva<sup>12</sup> zřídil v osmdesátých letech 16. století komisi pro sestavení *Ratio studiorum*. Ta už do roku 1586 vypracovala první návrh, který byl rozeslán do jednotlivých provincií a prošel mnohým připomínkováním. Definitivní verze *Ratio studiorum* byla vyhlášena 8. ledna 1599. Od té doby až do zrušení řádu roku 1773 zůstal předpis v nezměněné podobě.

Dle *Ratio studiorum* mělo mít jezuitské gymnázium 5 ročníků. Žáci se měli naučit latinu<sup>13</sup>; její gramatiku, překlad, ale též plynulé vyjadřování v ní, rétorické promluvy, psaní poezie v jakékoli formě či krátkých dramatech. Dále měli studenti zvládnout řečtinu dobře v pasivní a částečně i aktivní podobě. Výsledkem studia byl rétor ciceronských kvalit, který se bez problémů dokázal vyjadřovat, zdravě sebevědomý mladý muž, hluboce věřící, zdatný ve sportu..... Toto vše měl do sebe absorbovat během 5 ročníků. V prvních třech ročnících měli žáci dokonale ovládnout latinskou gramatiku a slovní zásobu

---

<sup>12</sup>Generálem 1581–1615.

<sup>13</sup>V latině se přednášelo na univerzitách. Studium na nich bylo bez ní nemyslitelné.

v pasivní i aktivní podobě, dále také řečtinu, i když tu pasivněji. Brzy se ale ukázalo, že pro tak mnoho znalostí a dovedností tři ročníky nestačí. Ratio studiorum proto dovolovalo rozdělit první ročník do dvou, čímž se studium prodloužilo na šest ročníků. Jejich označení bylo v různých provinciích různé; často svým názvem vyjadřovalo látku probíranou v daném ročníku. U nás byla prvním ročníkem rudimenta a druhým principia. Třetím ročníkem byla gramatika a čtvrtým syntax. Čtvrtou třídou skončilo nižší studium, tzv. „nižší třídy“/„gramatikální třídy“. Poté následovaly dvě vyšší. V pátém ročníku, „poetice“, žáci rozvíjeli především vyjadřovací schopnosti. Učili se metriku a základní rétorická pravidla. Na řadu přišlo také menšinově studium historie. V nejvyšším ročníku, „rétorice“, byli žáci cvičeni, aby z nich byli tak skvělí řečníci, jako byl Cicero. Pokračovali také ve studiu historie.

Co se týče dalších studovaných předmětů na jezuitských gymnáziích, učila se matematika, ale velmi okrajově. Cílem v matematice bylo sčítání, odčítání, násobení, dělení a trojčlenka s arabskými i římskými číslicemi. Nic víc. Studenti dále probírali historii, především historii antiky, ale také okrajově. Často si více hleděli formy historické práce, úrovně latiny daného spisu než jeho obsahu. Vyučován byl též katechismus. Jezuité hleděli i na zdraví těla. Této výchově byl věnován čas volna, kdy se studenti procházeli nebo hráli různé hry. Studenti především šlechtického původu byli vzděláváni v tanci, šermu, střelbě a ostatních dovednostech, které musel umět šlechtic své doby. Takové výchově se říkalo „exercitia nobilium“ (spadala do ní i výuka „nesportovních“ dovedností, např. francouzštiny). Dále se studenti věnovali různým formám divadla, o kterých bude pojednáno později.

Součástí výchovy byly také náboženské povinnosti. Nejmladší studenti se učili katechismus, starší studenti se shromažďovali do mariánských bratrstev. Jejich členy se stávali studenti třetího a vyšších ročníků. Bratrstvo se pravidelně scházelo, nejčastěji v neděli odpoledne. Mělo své představenstvo. Účastnilo se řady procesí a jiných náboženských aktivit.

Mluvíme-li o tom, že jezuitské gymnázium mělo šest ročníků, nechceme tím říci, že studium na jezuitském gymnáziu trvalo šest let. Většina studentů studovala delší dobu nebo vůbec nedostudovala, což nebylo důvodem k ostudě. Vzhledem k tomu, že jezuitský systém prosazoval pravidlo: „raději méně a důkladně, než více a povrchně“ a že proto v nižších ročnících byla často

vykládána ve druhém pololetí školního roku stejná látka jako v prvním, bylo teoreticky možné dobu studia zkrátit. To ale nebývalo běžné.

Ratio studiorum stanovovalo počet studentů v jedné třídě na cca 80. Dělení tříd povolovalo, pokud počet studentů v jednom ročníku výrazně překračoval 100 studentů. V běžné praxi v naší zemi mívaly jednotlivé třídy asi 100 žáků, ve větších kolejích i nad 100, aniž by třída byla dělena.

Studenty jezuitských gymnázií se stávali mladí šlechtici, ale i měšťané či chlapci z venkova. Chlapci mohli být přijímáni od osmi let. Horní hranice nebyla tak přesná. Neměli být přijímáni již mladí muži, což se ale někdy porušovalo. Každý chlapec musel projít přijímacím pohovorem u prefekta školy.<sup>14</sup> Musel mít za sebou alespoň triviální školu (nebo její obdobu v podobě soukromého učitele). Prefekt se jej zeptal na dosavadní studia, a poté si ho vyzkoušel z psaní, čtení a základů latiny. Teoreticky mohl studia nastoupit rovnou do vyššího ročníku, to se ale téměř nestávalo. K přijetí dále uchazeč potřeboval doporučení rodičů nebo zákonného zástupce. Pokud takové doporučení neměl, prefekt ho osobně neznal a neexistoval způsob, jak o něm získat informace, nemohl se stát studentem jezuitského gymnázia. Pokud žák prokázal nedostatečné vstupní znalosti, měl se prefekt školy postarat, aby byl přijat v jiné škole, ve které by si je mohl doplnit. Nejmladšími rudimentisty se stávali mladí šlechtici, protože je rodiče nechávali vzdělávat od útlého mládí. Chudí chlapci se k nezákladnějšímu vzdělání dostávali jen s obtížemi, proto přicházeli na jezuitská gymnázia v pozdějším věku.

Učitelé jezuitských gymnázií se stávali mladí jezuité. Tito pedagogové učivali jeden, maximálně čtyři roky, a poté se věnovali kazatelství či jiné pastoraci. Nestávalo se, že by některý jezuita učil celý život. Výjimku tvořili např. Thomas Grismiller, Jan Sikora nebo Ferdinand Silberman, kteří učili až patnáct let, ale takových výjimek nebylo mnoho. V české provincii učivali gramatikální třídy magistři, tedy jezuité, kteří měli za sebou dvouletý noviciát a dvou až tříletá studia filozofické fakulty (kde studovali logiku, fyziku a metafyziku) a měli složeny jednoduché sliby čistoty, chudoby a poslušnosti, dále prošli krátkou pedagogickou přípravkou. Byli to tedy velmi mladí a nezkušení muži s věkem něco málo přes dvacet let. Poetiku učili buď absolventi teologie (kteří studovali teologii 4 – 6 let; byli to jezuité těsně před nebo po

---

<sup>14</sup>Obdoba našeho ředitele školy.

složení slavných slibů<sup>15</sup>), nebo velmi schopní magistři, výjimečně i starší otcové. Poetiku učili jezuité většinou jen jeden rok, a pak se věnovali něčemu zcela jinému. Rétoriku učili nejschopnější učitelé, jezuitští profesové. Tito už u učení zůstávali několik let. Jezuité považovali vyučování za krátkodobou dobu služby, po níž odcházeli za jiným posláním.

Školní prostor nebyl stavěn příliš okázale. Dbalo se hlavně na funkčnost. Vstup do školy byl oddělen od vstupu do koleje. Cizí lidé neměli do koleje přístup. V každé škole bylo šest tříd a jeden sál pro deklamace a školní divadlo. Bohužel v průběhu staletí docházelo k zásadním přestavbám kolejí. U řady českých kolejí nejsme schopni určit, jak tyto sály vypadaly ve své původní podobě. Výzdoba tříd byla velmi prostá. Stěny byly bílé. Na čestném místě visel kříž. Na stěnách visely buď citáty antických autorů, nebo vynikající práce studentů. Veřejné vystavení práce bylo považováno za velkou čest.

Výuka na jezuitských gymnáziích probíhala jinak, než jsme zvyklí dnes. Výkladu učitelé věnovali dvě hodiny denně, jednu dopoledne a jednu odpoledne. V jedné z nich učitel vysvětloval teoretická pravidla – v nižších třídách gramatiku, ve vyšších metriku, stylistiku, rétorická pravidla. Ve druhé se věnoval úryvku z antické četby. Nejprve ho latinsky přečetl. Poté studentům krátce shrnul jeho obsah. V nižších třídách v mateřštině, ve vyšších v mateřštině a v latině. Poté text doslova přeložil. Překládal-li řečnický text v nejvyšší třídě do mateřštiny, musel ho přeložit tak, aby zněl v mateřštině na stejné řečnické úrovni jako v originále. V nižších třídách dále upozornil na místa v textu, kde se objevily již probrané gramatické jevy. Jeden si vybral a jeho gramatické pravidlo krátce řekl latinsky. Ve vyšších třídách už se gramatikou nezabýval, zato upozorňoval na formální stránku, na metriku, zásady řečnictví apod. Nakonec znovu přeložil slovíčka, ve vyšších třídách jen ta obtížnější (zároveň poukazoval, jak jiní antičtí autoři používali toto slovo, v jakém spojení, pro jaký řečnický efekt...). Z výkladu si žáci zapisovali jen shrnutí úryvku (mladší studenti se z úryvku učili především slovíčka); ve vyšších ročnících si zapsali také jednu frázi.

Zbýlý čas výuky byl věnován procvičování a opakování. Učitel vyvolával žáky, aby zopakovali, co probírali včera či dopoledne. Buď vyvolal několik žáků a nechal je to souvisle shrnout, nebo položil do třídy několik

---

<sup>15</sup>Čistoty, chudoby, poslušnosti a poslušnosti vůči papeži.

přímých dotazů, či rozdělil žáky na skupiny – jedna pokládala dotazy a druhá odpovídala. Žáci také recitovali úryvky, které dostali k naučení nazpaměť. Psali také domácí úkoly. V nižších třídách to býval překlad z mateřštiny do latiny, který jim byl předem učitelem nadiktován. Učitel jim ke každému takovému úryvku řekl pár slov dopředu a poradil jim s obtížnými frázemi. Ve vyšších třídách psali studenti krátké slohové práce v latině; bývala to nejen próza, ale také poezie. Takové úkoly dostávali studenti asi dvakrát týdně. Učitel je pak opravoval během vyučování, nejlépe přímo s autorem práce. Aby udržel kázeň v době opravování domácích úkolů, zadával studentům různá cvičení. Opakování byl vyhrazen hlavně poslední školní den v týdnu, kdy se intenzivně opakovalo učivo tohoto týdne.

Aby učitelé motivovali své studenty ke studiu, vymýšleli jim nejrůznější soutěže. Někdy proti sobě soutěžili dva studenti, jindy to byly dvě skupiny či dokonce jedna polovina třídy proti druhé. Občas soutěžily i třídy mezi sebou. Učitelé vybrali zástupce a nechali je disputovat na určité téma. Odměny pro výherce bývaly obrovské. Ne materiální (i když občas mohli dostat nějakou medaili nebo věnec cti) jako spíš čestné. Ve třídě byl totiž propracovaný systém třídních „úředníků“ s celou svou spleťitou hierarchií. Chtěl-li někdo získat takovýto čestný „úřad“, mohl ho vyhrát v soutěži. Například v královéhradecké koleji, která nás v této práci nejvíce zajímá, se občas konala tato soutěž veřejně na náměstí. Byla pozvána šlechta z okolí. Krajský hejtman uděloval vítězům na pódiu na náměstí medaile. Takováto motivace byla velmi účinná. Co se týče motivace „fyzické“, tedy pohlazení či pohlavku, Ratio studiorum ho vysloveně nedoporučovalo. Učitel se měl takovým projevům vyhnout. Zlobil-li některý student, neměl se po tom učitel příliš pít. Pokud nebylo provinění příliš závažné, dostal žák domácí úkol navíc, nebo nedostal žádný trest. Byl-li přestupek závažnější, byl žák poslán ke korektorovi, který ho vyplatil důtkami. Korektorem byl někdo mimo Tovaryšstvo. Takový fyzický trest býval celkem mírný. Studenti nesměli být bití „na holou“ a nesměli být ponižováni, ani slovně. Oslovováni směli být jen svým jménem. Fyzický trest tu nebyl vlastním „trestajícím momentem“. Největším negativem takového trestu byla ostuda. Učitelé využívali spíš vnější efekt takového trestu. Vytvářeli kolem tohoto druhu potrestání dopředu záměrně klima něčeho velmi ostudného. Strach z tak velké ostudy odrazoval studenty zlobit. Pokud se žák odmítl podrobit fyzickému

trestu, byl poslán ke školnímu prefektovi. Pokud ani jeho neposlechl, byl předán rektorovi, který jako jediný měl pravomoc žáka vyloučit. Takové tresty ale nebývaly časté. Zlobiví studenti dostávali většinou úkoly navíc, nebo jim bylo zakázáno účastnit se divadla či jiných představení.

Každý student musel projít na konci roku závěrečnou zkouškou, aby mohl postoupit do dalšího ročníku. Tato zkouška mívala dvě části. Písemnou a ústní. Žáci byli hodnoceni šesti stupni. Nejlepší, „optimi“, dostávali jedničku. O něco horší byla dvojka, „boni“, dále „mediocri“, „dubii“, „retinendi“ a nejhorší, „inepti“. Výsledky zkoušky byly čteny slavnostně před celou školou. Nejúspěšnější studenti byli čtení jako první a zvláště slavnostně, což opět přispívalo k motivaci studentů. Pro postup do dalšího ročníku bylo třeba získat alespoň čtyřku. Pokud žák získal pětku, čekalo ho buď opakování stejného ročníku, nebo propad ještě o rok níž, tedy opakování dvou ročníků. Při získání stupně šestého pozval rektor rodiče a taktně jim vysvětlil, že další studia jejich syna jsou marněním času a peněz, protože jejich syn je absolutně nestudijní typ. „Papírové vysvědčení“, které známe z dnešních dob, studenti nedostávali. Nedostávali ani potvrzení o absolutoriu. Jen ti studenti, kteří chtěli ve svých studiích pokračovat na univerzitě, dostali od prefekta školy doklad o absolutoriu.

Vyučování na jezuitských gymnáziích probíhalo pět dní týdně. Volné byly dva dny, ale nebyly za sebou, jak je tomu dnes. Ratio studiorum dovolovalo vyučovat jen čtyři dny v řadě. U nás býval volný čtvrtek a neděle. Začátek a konec vyučování býval v různých provinciích s mírnými odchylkami různý. Začátek a konec vyučování se v některých provinciích posunoval v „zimním období“ a „letním období“ z důvodu kratších dnů a také ze strachu o bezpečnost studentů, kteří museli chodit za tmy do školy a domů. U nás začínalo vyučování většinou v sedm hodin ráno, rétoři začínali o půl hodiny později. Dopolední vyučování trvalo do půl desáté. Odpolední výuka trvala od půl druhé do čtyř. V dopoledním i odpoledním bloku byla krátká přestávka. Součástí dne bývala také mše. V naší provincii bývala nejspíš v půl desáté.<sup>16</sup> Na oběd chlapci, kromě chlapců ubytovaných v domě, odcházeli domů. Po skončení odpolední

---

<sup>16</sup>Srov. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ Kateřina: *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha, Nakladatelství Karolinum, 2006, 146.

výuky chlapci odešli do kostela, kde se modlili nešpory, litanie, Otčenáše, Zdravas Maria či jiné krátké modlitby. Tím denní program končil.

Jezuité ve svém školském systému pamatovali také na dny odpočinku. U nás to býval čtvrtek a neděle. V případě, že na některý den v týdnu vyšel významný svátek (např. na středu), přesunulo se čtvrteční volno na tento den. Volné dny byly buď celé volné, nebo volné z poloviny. Chlapci se v nich procházeli venku<sup>17</sup>, povídali si, příp. hráli hry.<sup>18</sup> Tento čas trávili odděleně od svých učitelů. Jezuitský systém také pamatoval na obtíže podnebí. Ve dnech přílišného horka (označovaných jako tzv. „psí dny“) či ve dnech přílišné zimy či zimních závějí, byla výuka krácena nebo rušena. Hlavní prázdniny trvaly průměrně měsíc (v nejnižších ročnících týden, v nejvyšších přibližně pět týdnů). Tato doba je ale přibližná. Prázdniny začínaly v září a končily koncem října. V královéhradecké koleji začínaly prázdniny v polovině září a končily na konci října. Tato doba je ale jen orientační. Prázdniny zřejmě začínaly každý rok jinak, např. dle pohybu vojsk. Studenti odcházeli domů také na Velikonoce. Důvodem nebyl stesk po rodičích, ale náboženská povinnost sv. přijímání, které bylo povinné přijmout v domovské farnosti. Až později bylo dovoleno s písemným svolením faráře přijmout eucharistického Krista v koleji.

## **2.2 Jezuitské divadlo**

Jedním z hlavních způsobů výchovy chlapců bylo divadlo. Hrát ve škole divadlo nebyl jezuitský vynález. V té době to bylo na katolických i nekatolických školách naprosto běžné. Hlavním cílem divadla nebylo vlastní představení, ale celý průběh zkoušek. Silnou inspirací zde byla knížka exercicií sv. Ignáce z Loyoly. Sv. Ignác v ní požaduje, aby se rozjímající člověk v duchu přenesl na dějiště scény z Písma, kterou chce rozjímat. Má vnímat její prostředí, vůně, zvuky; zkrátka všemi smysly vnímat tuto scénu. Právě to bylo hlavní na jezuitském divadle. Student se vžil do právě hrané scény, ponořil se do ní všemi smysly a hluboce ji prožil, což na něj mělo silný výchovný dopad. Prožitek

---

<sup>17</sup>Bylo zakázáno běhat, skákat, lézt po stromech apod.

<sup>18</sup>Existovaly seznamy povolených a zakázaných her. Jedná se většinou o hry, které už dnes neznáme. Ze známých her víme, že dáma byla povolena, zatímco šachy zakázané.



z této scény měli i diváci, kteří v době bez televize a s mizivým počtem obrazů měli příležitost ponořit se do hrané scény.

Náměty byly vybírány tak, aby pozitivně působily na náboženské a morální cítění herců i diváků. O obyčejných lidech se nehrálo. Raději se vybíraly postavy, které mohly být vzorem. Protože hráli divadlo chlapci, ženské role se ve hrách nevyskytovaly buď vůbec, nebo to byly jen okrajové postavy ctnostných starších žen. Postavy antických bohů, antických postav byly původně zapovězeny, ale později se začaly také objevovat. Většinou ale metaforicky představovaly někoho jiného, jako třeba Prométeus obětující se za lidstvo zástupně představoval Krista.

Divadlo bývalo v jezuitských kolejích tak oblíbené, že musely předpisy omezovat jeho četnost.<sup>19</sup> Bývalo dovoleno jedno, maximálně tři velká představení ročně. Nejčastěji se hrávalo na začátku školního roku nebo na konci masopustu.

V první době, až do konce 16. století, se hrávaly hry nejezuitských autorů s menším podílem vlastních her. Postupná tendence psaní svých her vyvrcholila v 17. století, kdy už se hrály výhradně jezuitské hry. Tak např. roku 1632 vizitátor české provincie úplně zakázal hrát jinou než vlastní tvorbu. Autory těchto her bývali učitelé rétoriky, kteří psali pro každý rok novou hru. Námět hry museli nejdříve nechat schválit poradním sborem školy. Poté hru napsali a opět ji nechali schválit. Nakonec hru secvičili. Generální zkoušky se účastnili otcové v čele s otcem rektorem. Tato hra se dočkala jen jednoho provedení.

Hry bývaly v naší provincii dlouhé dvě až tři hodiny. Byly uvedeny krátkým prologem a mívaly dvě až tři jednání. Byly v nich sólové role, sborové pasáže, někdy i tanec, hudba či zpěv. Scéna měla být zařízena skromně (což se většinou dodržovalo, ale byly i výjimky). Každá kolej mívala sadu základních kulis (ulice, les, kostel). Kostýmy se nešily pro každou inscenaci zvlášť, ale braly se ze školního skladu kostýmů, nebo se zapůjčovaly (př. kostým šlechtice se půjčil od některého šlechtice). Používaly se také různé efekty a stroje.

Náměty těchto her byly vybírány „na tělo“ studentům, pro které hra vznikala. Jiný námět tedy hráli malí chlapci, jiný absolventi. Hry bývaly

---

<sup>19</sup>Vyplývá to např. ze zprávy P. Nicolaa Avanciniho SI, vizitátora české provincie, z 20. listopadu 1675.

legendistické, biblické, historické, hry podobné středověkým miráklům, hry alegorické, či, i když menšinově, ze současnosti. Byly zaměřeny na prohlubování rodinných či přátelských pout, na prohloubení zbožnosti, na rozvoj ctností, či na vlastnosti dobrého panovníka. Student tak díky nim prohluboval ty oblasti svého života, které v budoucnosti potřeboval. Prohluboval vztah k druhým lidem, byl veden k získání ctností, prohluboval svou zbožnost a učil se být dobrým vládcem. Tuto poslední dovednost potřebovali hlavně chlapci z nejlivnější třídy společnosti. U malých chlapců býval oblíbeným námětem příběh známého světce v dětství. Býval jím třeba sv. Jan Nepomucký, který byl jednou představen jako dětský horlivý ctitel Panny Marie, jindy jako horlivý ministrant, jindy jako dobrý kamarád. Malý sv. Jan se také stával studentem koleje, v níž prožíval spory s ostatními chlapci. Takový příběh pak vycházel zcela ze situace studentů a mohl jim tak být rádcem, jak podobné situace zvládat. Starší chlapci pak hrávali spíše hry o dobrých panovnících nebo hry alegorické.

Diváky těchto představení bývali studenti koleje, kteří nebyli do představení zapojeni, učitelé nebo i ostatní jezuité dané koleje. Cizí lidé a ženy na nich nebyli vítáni. Pořádat představení k uctění šlechty nebylo vítáno. Nicméně se to čas od času dělo.<sup>20</sup>

Čistě divadelní produkce nebyla jediným počinem tohoto druhu. Jak už bylo výše řečeno, studenti jezuitských gymnázií se cvičili v řečnickém mistrovství. Jednou týdně se tedy konaly deklamace, na kterých měl jeden ze starších studentů přednést vlastní latinskou řeč před spolužáky, někdy i před širším publikem. Delší deklamace se konaly také jednou měsíčně. Podle pravidel se v nich neměly objevovat divadelní prvky, ale i to se porušovalo. Na gymnáziích se také konaly „akademie“, při kterých studenti jednotlivých ročníků předváděli nejrůznější schopnosti. Takovýchto promluv a krátkých „představení“ bylo mnoho druhů. Jejich obliba byla zřejmě nesmírně veliká. Divadlo hrávali někteří studenti ještě mnoho let po skončení studia.

---

<sup>20</sup>Např. v Hradci Králové byl divadlem přivítán každý nový biskup, také šlechta, např. zakladatelé koleje... viz kapitola o divadle v Hradci Králové.

## **3 Kolej Nanebevzetí Panny Marie a seminář sv. Václava v Hradci Králové**

### **3.1 Založení rezidence Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové**

Myšlenka založit jezuitskou rezidenci v Hradci Králové se rodila postupně ve dvacátých letech sedmnáctého století. Tehdy podnikali jezuité ze Středních Čech krátké misijní cesty do Východních Čech. „Obvykle vedli tyto misie na základě pozvání pána, jehož poddaní nechtěli přijmout katolictví.“<sup>21</sup> Byl to především P. Adam Kravařský, který s sebou brával jednoho až dva jezuitu. Jejich cílem byla rekatolizace, tedy přivedení všech obyvatel na „pravou“, tedy katolickou, víru. Ve Východních Čechách bylo protestantství velmi silné, katolíků tu zůstalo jen pár. Při svých misijních cestách se P. Kravařský dostal až do Častolovic na panství Otty z Oppersdorfu a na panství jeho bratra Fridricha z Oppersdorfu, svobodného pána z Duby a Frydštejnu, člena Řádu maltézských rytířů. Roku 1625 se mu podařilo přivést ženu Otty Magdalénu rozenou Robenhaptovou ke katolictví. Tato žena byla velmi tvrdošíjnou odpůrkyní katolické víry. Otto i Fridrich Oppersdorfovi se ji dlouhodobě snažili přesvědčit ke konverzi, zvali si na pomoc mnohé řeholníky, dokonce i pražského arcibiskupa Harracha, ale nikomu se nepodařilo zvrátit její přesvědčení. Podařilo se to až P. Kravařskému. Právě to zapůsobilo asi nejvíc na Fridricha z Oppersdorfu. Rozhodl se někde v okolí založit jezuitskou kolej. Tato myšlenka se velmi zalíbila P. Jiřímu Rumerovi, tehdejšímu provinciálovu jezuitů žijícímu v Jičíně, který chtěl založit kolej v Hradci Králové, proto poslal P. Kravařského na další misijní cestu na panství Fridricha z Oppersdorfu. Na Fridrichovu žádost mu také později poslal dva jezuitu, aby mu posloužili v posledních dnech. Byli to P. Rudolf Neomenius a P. Matouš Kosubius.

18. května roku 1632 zemřel Fridrich z Oppersdorfu a v závěti odkázal velkou část svého majetku jezuitům. Jednalo se především o panstvíčko Žampach, které Fridrich koupil už roku 1627 od rytíře Jana Votíka Bukovského z Hustiřan již

---

<sup>21</sup>PRIHARA, Jan: Působení jezuitů ve Východních Čechách v 17. s 18. století, in: POLEHLA, Petr (ed.), HOJDA, Jan (ed.): *Jezuité ve Východních Čechách*, Hradec Králové: Typo Studio, 2009, 27.

se záměrem pozdějšího darování jezuitům. Dále šlo o jeden dům v Hradci Králové, který Fridrich koupil roku 1623 od paní Lidmily Quinvicové. V tomto domě jezuité bydleli, když vyjednávali s královéhradeckým magistrátem o založení koleje v Hradci Králové. Dále jezuité dostali poddané zmíněného panství, náradí, nábytek, dobytek a nějaké peníze v hotovosti. Celková hodnota zděděného majetku po odečtení zděděných dluhů byla 31 633 zlatých. Fridrich z Oppersdorfu byl pohřben 7. července v řeholním rouchu jezuitů v Kladsku. Později, koncem května roku 1667, byl pohřben v kolejním kostele v Hradci Králové. Jezuité panství Žampach převzali 28. července 1632. Jeho správcem byl jmenován P. Rudolf Neomenius, s ním tam žili P. Bernard Weczka, P. Jan Warlich a P. Adam Tancelius. Generál řádu Mutio Vitelleschi povolil založení královéhradecké koleje roku 1633. Roku 1634 byl superiorem Žampachu jmenován P. Adam Kravařský, kterému bylo nařízeno, aby začal připravovat založení v Hradci Králové.

Město Hradec Králové (toho času „Hradec Králové nad Labem“) má své kořeny už v pravěku. První osídlení na tomto místě vznikala už ve čtvrtém tisíciletí před Kristem. Konkrétnější doklady o osídlení návrší nad soutokem Labe a Orlice pocházejí až z 10. století po Kristu. Hmatatelnější důkaz máme z roku 1225, kdy byl Hradec Králové poprvé označen jako město. Od roku 1307 bylo město věnným městem českých královen. Nejznámější majitelkou města byla královna Eliška Rejčka, vdova po Václavu II. Město získalo od českých králů řadu privilegií. Ve 14. století bylo po Kutné Hoře druhým nejvýznamnějším královským městem. V 16. století bylo ale chudé a zadlužené kvůli mnohým válkám a vysokým daním.

P. Kravařský začal vyjednávat s primátorem města panem Jindřichem Vadasem a s hradeckým purkmistrem o založení koleje v Hradci Králové roku 1634. Svou žádost také toho roku přednesl při zasedání městské rady. Nutno dodat, že tato jednání probíhala ve velmi pohnutých dobách uprostřed třicetileté války, kdy právě tento rok nepřítel, saská vojska, ovládal Hradec Králové. P. Kravařský pobýval za saského obsazení v Olomouci. Sotva nepřítel opustil Hradec, P. Kravařský přijel z Olomouce a usadil se v domě zděděném po Fridrichu Oppersdorfovi. Protože byla budoucí rezidence jezuitů předem finančně zajištěna, magistrát téměř okamžitě založení povolil. Protože P. Kravařský ve své žádosti o založení koleje řekl, že si založení přeje císař a že by císaři udělalo radost, kdyby

mu magistrát poslal žádost o povolení, poslal magistrát žádost císaři<sup>22</sup> o založení koleje v Hradci Králové. O dva roky později, roku 1636, přišly dopisy jak od císařovny,<sup>23</sup> tak od Ferdinanda III., krále českého a budoucího císaře, který psal místo svého otce Ferdinanda II.<sup>24</sup>, a také od pražského arcibiskupa.<sup>25</sup> Všichni si přáli založení hradecké koleje, povolovali je, měli z něj velkou radost a povzbuzovali město k vřelému přijetí jezuitů.

Co se týče umístění koleje v Hradci Králové, existovaly 3 varianty. První variantou bylo přestavění starého královského hradu.<sup>26</sup> V tomto hradu se už v této době nebydlelo, byl z části pobořen. Město tam skladovalo nějaké potraviny, např. sůl, obilí a také se tam občas radní scházeli k jednáním. Tento návrh byl ale zamítnut, protože by tak město přišlo o sklad potravin, a také proto, že toto místo bylo nejvhodnější pro vybudování budoucí pevnosti. Druhým navrhovaným místem bylo místo vedle hradu, kde byly zříceniny minoritského kláštera<sup>27</sup> a zříceniny dalších měšťanských domů. Proti tomu se bouřili minorité, kteří si místo stále nárokovali. Magistrát ale sám toto místo navrhoval. Když už bylo místo téměř dojednáno, P. Kravařský náhodou objevil místo ještě vhodnější. Všiml si, že na hlavním náměstí je v řadě devět domů, které jsou ve velmi špatném stavu. Napadlo ho, že by se mohly tyto domy zbourat a na jejich místo postavit kolej a kolejní kostel. Kolej by pak byla úplně v centru města. Magistrát toto místo povolil. Bylo třeba vykoupit tyto domy od jednotlivých vlastníků. Nutno podotknout, že z těchto 9 domů se dalo s bídou bydlet jen ve dvou. Ostatním byly pobořené, chyběly jim střechy a stropy, byly plné nepořádku. Jeden z důsledků války...

Roku 1636 koupili jezuité první tři domy. Prvním domem na kraji ulice od ulice Kropáčky, který koupili, byl dům patřící Mikuláši Pekelskému, Lidmile Revírové a Dorotě Markociové. Zaplatili za něj 735 zlatých 40 krejcarů. Druhým domem byl dům lékaře v majetku města. Koupili ho za 350 zlatých. Třetím domem byl dům zvaný „Vodičků“. Prodala do Zuzana Škornicová (rozená Vodičková) za 300 zlatých. Tato žena byla matkou P. Bohuslava Balbína, který se pravděpodobně

---

<sup>22</sup>Ferdinand II.

<sup>23</sup>Eleonora de Gonzaga.

<sup>24</sup>Jeho dopis je datován 7. 2. 1636.

<sup>25</sup>Královéhradecké biskupství tehdy ještě neexistovalo, bylo založeno až roku 1664. Pražským arcibiskupem byl právě Arnošt Vojtěch hrabě z Harrachu.

<sup>26</sup>Tento hrad byl nazýván „nový hrad“, protože byl v Hradci Králové už druhým hradem v pořadí.

<sup>27</sup>Tento klášter zde býval v předhusitské době (od roku 1241). Husité klášter vyvrátili. Minorité se do Hradce Králové vrátili roku 1621 a postavili si klášter na pražském předměstí. Ve druhé polovině 18. století byl klášter z důvodu stavby pevnosti přemístěn do vesnice Kukleny. Dnes je v této budově klášter Dcer Panny Marie Pomocnice.

zde roku 1621 narodil. Tento rok, 1636, právě vstupoval do Tovaryšstva. Jezuité si tyto tři domy nákladem 3 108 zlatých 52 krejcarů opravili, aby zde bydleli, dokud nepostaví kolej.

23. května roku 1636 byla rezidence právně založena. Jezuité stále bydleli v domě Fridricha Oppersdorfa a opravovali koupené domy. 20. července se do nich přestěhovali. Prvními obyvateli byli P. Adam Kravařský, P. Stanislav Nechoda, P. Jan Hájek a magistr Matěj Prexler. V opravených domech také zřídili kapli<sup>28</sup> sv. Ignáce nákladem 171 zlatých. Kaple měla kapacitu asi 500 osob. Positiv<sup>29</sup> do ní věnoval Remigius Ebner. První slavnostní mše v ní byla sloužena 31. července na svátek sv. Ignáce. Tento rok bylo založeno jezuitské gymnázium. Jezuitský seminář<sup>30</sup> byl založen až roku 1642. Toho roku byla také rezidence povýšena na kolej, ale vedl ji stále jezuita s titulem „superior“.

O rok později, roku 1637, koupili další tři domy: Kovářů, Jiskrovských a Altmanů. Poslední tři domy Rožňovských neboli Bavorovských, Bubnovských a Gebauerovských koupili roku 1638. Tím završili řadu 9 domů, které je stály celkem 5 278 zlatých.

Roku 1644 byl položen základní kámen koleje. Je možné, že k tomu došlo na svátek sv. Václava, ale doložit se to nedá. Každopádně svátek sv. Václava byl ustanoven jako fundační den, což by mohlo znamenat, že byla kolej založena skutečně na svátek sv. Václava. Otto z Oppersdorfu, bratr zemřelého zakladatele, slavnostně dostal fundační svíci. Studenti mu i celé jeho rodině zahráli divadelní hru. On pak daroval koleji sošku blahoslavené Panny Marie Foyenské, která se později stala velmi uctívanou. Kolej se ale stavět nezačala. Důvodem byl nedostatek financí z malého příjmu ze statků, ale hlavně vysoké daně a neustálé přibývání nových a nových daní na války.

P. Adam Kravařský odešel roku 1644 do Prahy, kde roku 1660 zemřel v pověsti svatosti. Roku 1646 byl dům generálem řádu Mutiem Vitelleschim oficiálně prohlášen kolejí. Prvním rektorem se stal P. František Bergmanns.

---

<sup>28</sup>Roku 1636 provizorní, roku 1637 větší pro 500 osob.

<sup>29</sup>Malé varhany.

<sup>30</sup>Slovem „seminář“ se zde nemyslí ústav na výchovu budoucího kněžstva. Tehdejší seminář byl ubytováním pro chudé studenty koleje. Na jejich výživu přispívali dobrodinci. Občas si zde ale také šlechta umístila svého syna (samozřejmě na něj platila), když chtěla, aby byl stále pod dobrým dozorem. Díky takovému ústavu mohlo mnoho chudých lidí vystudovat.

Fridrich Oppersdorf o svůj titul zakladatele přišel roku 1647, kdy byl zakladatelem koleje slavnostně vyhlášen císař. Oppersdorfští potomci mu tento titul pokorně postoupili.

### **3.2 Kostel Nanebevzetí Panny Marie**

28. března roku 1633 zemřel Kašpar Gram. Ve své poslední vůli z prvního ledna téhož roku určil, aby z jeho pozůstalosti byl postaven kostel na jeho panství v Kostelci nad Orlicí s kapacitou minimálně 1000 osob. K tomu určil také peníze na kaplana, který by tam sloužil čtyři krát týdně mši s modlitbou za něj a jeho rod. Stavba kostela v Kostelci se ale zpozdila kvůli válce. Roku 1647 se Gramovy dědičky obrátily s prosbou na pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha hraběte z Harrachu, zda by nemohly místo kostela v Kostelci postavit kolejní kostel v Hradci Králové. Důvodem byla nevýhodnost stavební parcely v Kostelci, která byla mimo hradby, a tak tu bylo velké nebezpečí zničení kostela během války. Druhou variantou změny závěti bylo, že by peníze věnovaly na okrášlení dvou již stojících kostelů v Kostelci. 29. ledna vydal arcibiskup oficiální povolení k převedení závěti na královéhradecký kostel.

4. července roku 1649 byla sepsána smlouva mezi P. Ondřejem Dubuisanem, rektorem Klementina, Magdalénou Štrosovou, dříve Gramovou, rozenou Reichlovou a Františkou Magdalénou Annou Zárubovou, rozenou Gramovou. Jednotlivé strany smluvily předat peníze ke stavbě kostela. Pražská kolej 4 500 rýnských zlatých, paní vdova s dcerou také 4 500. Dále pražská kolej 2 500 míšeňských zlatých a paní vdova s dcerou také 2 500 na zajištění místa kaplana, který by při kostele sloužil. K předání peněz došlo v několika splátkách každý rok asi 1 000 kop. Dnem předání byl každoročně svátek sv. Havla.<sup>31</sup> Celková suma tedy činila 14 000. Kašpar Gram, jeho žena a děti byli v kostele později pochováni.<sup>32</sup>

2. ledna roku 1652 uzavřeli smlouvu se zedníkem Jakubem Lippou ohledně lámání kamene pro kostel. Kámen se lámal v lomu u vsi Bohdanky. Hrabě z Weizendorfu, majitel panství, dovolil jezuitům lámat kámen zadarmo.

---

<sup>31</sup>16. října.

<sup>32</sup>Kašpar Gram pochován roku 1666.

Jezuité začali jednat o tom, do kterého místa bude kostel postaven, a také začali hledat vhodného stavitele. Existovaly tři varianty, na které místo bude kostel postaven. První a nakonec vítězná byla na rohu ulice Kropáčky. Proti této variantě stálo to, že by tak byl kostel blízko vodárny a kašny a byl proto vlhký a také protože by byl hned vedle domu Zárubových a domu Gramovských, které hodlal magistrát koupit a zřídit v nich hospodu. Druhá varianta byla postavit kostel doprostřed koleje, ale proti tomu stálo, že by pak kolej byla na vlhkém místě na rohu ulice a špatně by se v ní bydlelo. Třetím návrhem bylo postavit kostel na opačný kraj řady koupených devíti domů, ale proti tomu se bouřil královský rychtář Dyring, který by pak měl kostel těsně vedle svého domu, a také se jim zdálo, že by pak nový kostel byl příliš blízko farnímu kostelu sv. Ducha.<sup>33</sup> Nakonec tedy byla zvolena první varianta.

Hned 30. března roku 1654 uzavřel rektor koleje P. Jan Saxius smlouvu se stavitelem Carlem Luragem. Lurago se zavázal postavit kostel za tři roky podle plánů, které předložil. Dále se zavázal osobně dohlížet na celý průběh stavby. Zavázal se platit minimálně 12 zedníků denně a držet políra.<sup>34</sup> Rektor se zavázal zaplatit mu 9000 rýnských zlatých. Dále se zavázal, že včas dodá stavební materiál. Platba staviteli byla předána ve splátkách 2300 roku 1654, 3000 roku 1655 a 3700 roku 1656. Tato smlouva byla stvrzena také provinciálem P. Ondřejem Schambogenem, i když na dálku z Jindřichova Hradce. S Carlem Luragem byla později, 10. listopadu roku 1656, podepsána rozšiřující smlouva ohledně stavby krypty a kaple sv. Josefa. Bylo mu za to přidáno 160 zlatých.

Základní kámen kostela byl položen 27. dubna roku 1654. Položil jej arciděkan P. Martin Kryštof Šípek z povolení pražského arcibiskupa. Přítomná byla vdova Kašpara Grama, krajský hejtman Václav Záruba a hradečtí jezuité. Ten den se také při příležitosti založení konalo velké veřejné procesí. První kámen byl nazván „*Lapis Angularis*“.<sup>35</sup> Je položen u hlavního vchodu vlevo. Byla do něj vložena tabulka a ostatky se španělským křížem. Na tabulce je vyryt nápis: „*S pomoci nejvyššího a nejlepšího Boha a samotného Kamene nárožního Krista*

---

<sup>33</sup>Nynější katedrála sv. Ducha.

<sup>34</sup>„Polír (z něm. a franc.), dnes stavbyvedoucí, zednický mistr. Název pochází ze středověkého označení Parlér, který byl mluvčím kameníků a zedníků v stavební huti a pečoval o jejich výchovu, zastupoval i mistra stavby. Ještě v období baroka připadal p. závažný tvůrčí podíl na stavbě, při volbě útvaru kleneb apod.“ BLAŽÍČEK Oldřich J[...], KROPÁČEK Jiří: Slovník pojmů z dějin umění, Praha, Odeon, 1991, 164.

<sup>35</sup>Úhelný kámen.



*Ježíše: Ke cti na nebe vzaté Marii, z jejíhož panenského lůna, jako z hory, spadl na zem nejvybranější Kámen nárožní, položili na základě nejzbožnější poslední vůle veleváženého pana Kašpara z Gram, plukovníka jeho císařského majestátu, (z poslední vůle) klienta vůči Patronce<sup>36</sup>, syna vůči Matce; dědicové: velevážená paní Magdalena - manželka; velevážená paní Františka Magdaléna Anna Zárubová – dcera – s veleváženým manželem a zajisté také pražské bratrstvo Jezuitů od sv. Klementa tento první nárožní kámen Mariánského kostela bratrstva Královéhradeckého (dne) 27. dubna roku 1654.<sup>37</sup> Roku 1655 byla založena kaple sv. Josefa pro mariánské bratrstvo, které se postaralo o její výzdobu a později se v ní scházelo.*

1. února roku 1655 uzavřeli jezuité s magistrátem ohledně pálení cihel. Rektor P. Jan Saxius dal městu 120 zlatých, aby vystavělo cihelnu, a dostal pak povolení pálit v této cihelně cihly na stavbu kostela. Hned následujícího roku 2. dubna nový rektor koleje P. František Ciocha uzavřel smlouvu s Janem Novákem, cihlářem z Dobrušky, kterému se zavázal platit 1 zlatý 30 krejcarů za tisíc cihel a 1 zlatý 45 krejcarů za tisíc dlaždic, dále platit potravinami: žitem, jáhly, pivem. Novák se zavázal najmout tři dělníky.

Stavba postupovala velmi rychle. Roku 1657 už měl kostel střechu a kopuli nad hlavním oltářem. Byla na ni dána báně a pozlacený měděný kříž. Do báně byl vložen španělský kříž a zrnko sv. Joany a nápis: *„Za Alexandra VII. Papeže. Desátého dne po smrti ferdynanda III. Císaře Římského Rakouského, který den byl 11. Aprilis 1657. Za nástupníka na království Uherské a České, syna jeho, již korunovaného Krále Leopolda I. Rakouského. Arnošta Vojtěcha Kardinála z Harachu, Arcibiskupa Pražského. Dvoji ctihodného Pátera Gosvina Nikel,*

---

<sup>36</sup> „K patricijským rodům (gentes) patřili klienti (snad původní porobení obyvatelé). Byli osobně svobodní, měli také svůj majetek, ale ochráncem a zástupcem (patronus) jich navenek, zvláště v záležitostech právních byl nejstarší člen rodu patricijského. Za to musili patronovi prokazovati úctu a v nastalých potřebách svým majetkem mu pomáhati.“ - PRAŽÁK J., NOVOTNÝ F., SEDLÁČEK J.: Latinsko-český slovník. Praha: Československá grafická unie a.s., 1937. str. 222. Touto poznámkou opatřil Petr Toman.

<sup>37</sup> „*Deo Optimo Maximo, et ipso Angulari Lapite Christo Jesu auspice: Honori A[sumptae in Coelos Mariae, e cujus virgineo sinu, ceu monte, Angularis electus preciosus Lapis, in terras decidit, ex piis[sima] eaque ultima Clientis in Patronam, Filii in Matrem Illmi Dni D. Ca[s]pari de Gram S. C. M. Colonelli voluntate; Haeredes Illma Dna D. Magdalena Conjux; Illma Dna D. Francisca Magdalena Anna Zarubiana Filia, cum Illmo Conjuge, nec non Collegium Pragense Societatis Jesu ad S. Clementem, primum hunc Lapidem Angularem templi Mariani Societatis Reginae Hradecii posuere 27. Aprilis Anno 1654.*“ ŠVENDA František: *Třetí měděný obraz historie Království českého a paměti města Králové Hradce nad Labem*, sv. 2, Hradec Králové, Jan Gabriel Pospíšil, 1808, 179. Český překlad Petr Toman.

*Generála Tovaryšstva Ježíšového. Veleb. Pátera Jindřicha Lampartra, Provinciála Tovaryšstva v Čechách. P. Františka Ciocha, Rektora koleje Králohradeckého, P. Jana Obiteckýho Ministra, P. Ondřeje Nigrina otce duchovního, P. Jana Laubskýho Prokurátora, P. Tobiáše Michaelis správce Seminarium, P. Samuele Honelia kazatele, P. Jana Mitrovia Rhetora. Magistrů: Tobiáše Hlavicia a Martina Podezkýho. Bratrův: Jakuba Valkauna vrátnýho, Jakuba Alexandra sakristiána, Jakuba Klec sklepníka, Kryštofa Kaplera tovaryše Prokurátora, Daniele Moravce Dispensatora; tato báně s křížem vsazená jest k slávě Boží, a ke cti blahoslavené Panny na Nebe vzaté.*<sup>38</sup>

Před svátkem neposkvrněného početí Panny Marie roku 1658 byl slavnostně přenesen eucharistický Kristus ze staré kaple, která už hrozila zřícením, do nového kostela. Přenesl ho P. Pavel Ziak, vikář a arciděkan v zastoupení pražského arcibiskupa. V průvodu s ním šli muzikanti, jezuité, jezuitská bratrstva, důležití občané města. Nesli svíce a pochodně. Ten rok se tu začaly sloužit bohoslužby.

Roku 1661 byly postaveny první tři oltáře: Zasnoubení Panny Marie, sv. Doroty a sv. Barbory. Také byly dokončeny věže a ukončeny báněmi. V každé z nich byl nápis se jmény důležitých lidí té doby, s různými paměťmi, ale nikdo nezaznamenal, co na nich stálo. Později při velkém požáru roku 1762 shořely báně i s těmito nápisy. V následujících letech přibývala v kostele už jen výzdoba. Tak byl roku 1664 vymalován a oštukován strop. Kryštof Reichl, jezuita, tam vymaloval fresky Zvěstování Páně, nebeskou Královnu, silnou Jáel, která proráží Síserovi hlavu stanovým kolíkem,<sup>39</sup> Abigael rozmlouvající s Davidem, Juditu stínající hlavu Holofernovi, Ester před Achašvéróšem, dále výjevy ze života Panny Marie. Zároveň bylo toho roku zahájeno dláždění kostela. Hned následující rok 1665 byl zcela dostaven hlavní oltář.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie byl slavnostně vysvěcen 10. a 11. října roku 1666 prvním královéhradeckým biskupem Matoušem Ferdinandem Sobkem hrabětem de Bilenberg. Posvětil kostel i všechny oltáře v něm (hlavní oltář Nanebevzetí Panny Marie, sv. Ignáce, sv. Xavera, Zasnoubení Rodičky Boží, sv. Doroty, sv. Barbory a Svatého kříže). Do hlavního oltáře uložil vlastnoručně napsaný nápis: „(Roku) 1666 dne 10. v měsíci říjnu: Já, Matouš Ferdinand

---

<sup>38</sup> Tamtéž, 202–203.

<sup>39</sup> Sd 4.

*de Bilenberg z řádu sv. Benedikta, první biskup Hradce Králové, jsem posvětil tento oltář ke cti Blahoslavené Panny Nanebevzaté a vložil jsem do něj ostatky svatých mučedníků sv. Floriána, sv. Emílie a sv. Cyrie, a podle zvyku církve jsem povolil (aby byly) každému věřícímu křesťanovi, který jej navštíví, ode dneška po jeden rok a v den výročí posvěcení po čtyřicet dní (uděleny) pravé odpustky.<sup>40</sup>* Slavnost trvala 2 dny. Byli na ní přítomni hrabata Galasové, pan Záruba, pan z Oppersdorfu se ženou, paní Kollowratová a většina okolní šlechty.

V této podobě zůstal kostel s malými změnami (některé boční oltáře byly vyměněny i s jejich zasvěcením) až do ničivého požáru roku 1762. Tehdy 11. července obsadili město loupeživí Kozáci. Zdrželi se zde jen jeden den, město vykradli a při svém odchodu zapálili.<sup>41</sup> 160 domů (to je asi 90 %) města mezi hradbami a 30 domů pod hradbami shořelo. V kostele Nanebevzetí Panny Marie shořela střecha, zřítily se věže (jedna do náměstí a druhá na kostel, čímž prolomila klenbu), roztekly se zvony, rozpustily se svícny, shořely varhany a všechny oltáře kromě oltáře sv. Ignáce, který zázračně zůstal prakticky bez poškození (byl jen lehce zakouřen). Po požáru byl kostel obnoven. O čtyři roky později, v květnu roku 1766, byl kostel a pět jeho nových zvonů (Nanebevzaté Panny Marie, sv. Jana Nepomuckého, sv. Aloise a Protektora, sv. Ignáce a Xavera a zvon Umrlčího bratrstva<sup>42</sup>) znovu vysvěcen biskupem Heřmanem Hanibalem hrabětem z Blumegen. Roku 1766 byly též pořízeny nové varhany. Po roce 1773, kdy byl řád Tovaryšstva Ježíšova zrušen, se stal kostel císařským kostelem. Roku 1857 shořely věže kostela a jeho střecha. O dva roky později byly věže opraveny a v této podobě jsou zachovány až dodnes.<sup>43</sup>

---

<sup>40</sup>„MDCLXVI Die 10. Mensis Octobris Ego Mathaeus Ferdinandus a Bilenberg ex Ordine S. Benedicti, Proto Episcopus Reginae Hradecensis, Consecravi Altare hoc in honorem B. V. Assumptae, & Reliquias SS. Martyrum S. Floriani S. Aemiliae & S. Cyriae in eo inclusi, & Singulis Christi Fidelibus hodie unum annum, & in die Anniversario Consecrationis hujusmodi, ipsum visitantibus, quadraginta dies de vera Indulgentia, in foro Ecclesiae consueta, concessi.“ ŠVENDA František: Třetí měděný obraz historie Království českého a paměti města Králové Hradce nad Labem, sv. 2, Hradec Králové 1808, Jan Gabriel Pospíšil, 29–30. Český překlad Petr Toman.

<sup>41</sup>Zřejmě úmyslně z nařízení velitele.

<sup>42</sup>Bratrstvo modlící se za zemřelé.

<sup>43</sup>Pro hlubší zájem o kostel Nanebevzetí P. Marie upozorňuji na chystanou knihu o tomto kostele, která brzy vyjde.

### 3.3 Budovy koleje Nanebevzaté Panny Marie a semináře sv. Václava

Budova koleje<sup>44</sup> Nanebevzaté Panny Marie se začala stavět roku 1671 zřejmě podle plánů Pavla Ignáce Bayera. Má obdélníkový tvar se dvěma dvory a je dvoupatrová. Na střeše nad školou byla postavena vížka se zvonem a hodinami. Ač byl kostel pod střechou už po třech letech stavby a mše svaté se tam začaly slavit už 4 roky po zahájení stavby kostela, stavba budovy koleje a semináře se protáhla téměř na neuvěřitelných 40 let, tedy až do roku 1710, kdy byla kompletně dostavěna.

Před jejím zahájením bylo nutné vyřešit spory s magistrátem. Vztahy jezuitů a královéhradeckého magistrátu byly obvykle velmi dobré (magistrát občas jezuitům pomáhal, s čím potřebovali, i materiálně a jezuité na oplátku sloužili lidem v okolí a také pomáhali protlačit některé žádosti magistrátu u dvora), ale čas od času docházelo k menším či větším sporům. Šlo jednak o právo vařit pivo, které magistrát udělil jezuitům při jejich příchodu. Vztahovalo se na vaření piva pro vlastní potřebu a pro vyplácení platu pivem dělníkům. V pozdějších letech magistrát několikrát usiloval jezuitům toto právo odebrat. Dalším problémem byla suť vzniklá bořením domů a hloubením základů pro kostel, kterou jezuité složili na náměstí před kostelem a nechali ji tam ležet téměř dvacet let, čímž celkem oprávněně pobuřovali obyvatele města. Dalším problémem byl spor o městský parkán.<sup>45</sup> Magistrát nechtěl povolit, aby budova koleje zasáhla do městského parkánu a aby jezuité i jinak využívali tento parkán. Tento postup magistrátu byl naprosto oprávněný. Parkány byly v majetku měst. Až roku 1712 dovolil císař, že obyvatelé měst, kteří mají za svým domem parkán, mohou tento prostor využívat jako zahradu. Dalším problémem byla žádost jezuitů, zda mohou zeď nové koleje posunout asi o metr víc do náměstí oproti původní řadě devíti domů. Posledním bodem sporu byla snaha jezuitů vybudovat odpadní rouru svádějící odpad z koleje do blízké řeky Orlice. Tato roura by ale musela vést přes obecní pozemky, což vytvářelo spor. Většina sporů se urovnala na dlouhém jednání rektora, provinciála a

---

<sup>44</sup>Kolej je řádový dům s gymnáziem natrvalo zřízený generálem řádu. Srov. PRIHARA, Jan: Působení jezuitů ve Východních Čechách v 17. s 18. století, in: POLEHLA, Petr (ed.), HOJDA, Jan (ed.): *Jezuité ve Východních Čechách*, Hradec Králové: Typo Studio, 2009, 17.

<sup>45</sup>„Parkán (z něm.), příhradek, ohoz mezi hradebními zdmi města nebo hradu.“ BLAŽÍČEK Oldřich J[...], KROPÁČEK Jiří: *Slovník pojmů z dějin umění*, Praha, Odeon, 1991, 154.

magistrátu 24. února roku 1671. Jezuitům byla povolena stavba kanalizační roury a byl jim povolen mírný zásah do parkánu. Spor ohledně zásahu přední zdi do náměstí byl ukončen roku 1678. Zásah byl povolen. Ten rok byl také povolen přívod městského vodovodu do koleje. Na druhou stranu bylo jezuitům zakázáno vařit pivo a vyplácet s ním dělníky.<sup>46</sup>

Stavba koleje se dařila díky mnoha dobrodincům. Byl jím hlavně rytíř Rudolf Ferdinand z Vnoře, na Popovicích a Rosnicích, který je považován za druhého zakladatele koleje. Zemřel roku 1677 a koleji odkázal téměř celé svoje jmění.

Budova semináře byla v jednom z bývalých měšťanských domů (na opačném konci, než je kostel/vedle domu císařského rychtáře). Tento dům byl roku 1682 opraven a upraven. Byl pod ochranou sv. Václava a sv. Xavera. Nad jeho vchod byla umístěna socha sv. Václava.<sup>47</sup>

Do doby dostavby koleje jezuité bydleli a vyučovali ve zděděných a pronajatých domech ve městě. Do koleje se škola a část jejích obyvatel slavnostně přestěhovaly 21. června roku 1704, kdy šel slavnostní průvod do nové budovy. První šel rektor P. Jan Kotz s prefektem škol P. Václavem Vadasem. Za nimi šli studenti se svými učiteli (P. Pavel Bolenda učitel rétoriky, magistr Antonín Alis učitel poetiky, magistr Václav Zahrádecký učitel syntaxe, magistr Karel Hamsa učitel gramatiky, magistr Leonard Scheitzel učitel principie, magistr Adalbert Jungwirth učitel rudimenty). Každá třída si nesla vyobrazení svého patrona. Dále s nimi šli kanovníci, magistrát města i občané. V kolejním kostele zpívali „Přijď ó Duchu přesvatý“ a poté sloužili mši ke Sv. Duchu. Po ní rektor předal klíče od koleje prefektu kostela a ten kolej vysvětil. Na závěr všichni zazpívali Te Deum. Druhý den zahráli studenti před zaplněným náměstím divadelní

---

<sup>46</sup>V únoru roku 1674 se spory s magistrátem opět na čas vyostřily. Magistrát usiloval odebrat jezuitům právo vařit pivo, ale stále se mu to nedařilo. Ve své rozzlobenosti ucpal jezuitům schválně přívod vodovodu do koleje, aby je tak připravil o vodu. V těch dnech jezuité hloubili základy dalšího křídla koleje a přitom náhodou objevili pramen vody, který byl silný a čistý. Bylo to v místech plánované kuchyně. Je důležité připomenout, že kolej stojí na kopci, takže přítomnost pramene v tak malé hloubce je nevídaná. Tento pramen byl využíván až do zrušení řádu, kdy byl vojáky zasypan. Po celou dobu nikdy nevyschl. Nutno dodat, že vodovod záměrně ucpáný magistrátem zamrzl, praskl a jeho oprava se protáhla na 6 měsíců, kdy se město bez něj muselo obejít.

<sup>47</sup>Tato socha zde stávala až do roku 1831, kdy byla budova stavebně upravena. Socha se pak dostala do majetku sester de Notre Dame, které měly svůj klášter v Rokytanské ulici. Po výstavbě nového kláštera sester de Notre Dame na Pospíšilově třídě na konci 19. století byla socha umístěna v jejích nové zahradě. V padesátých letech 20. století byla socha povelena a poškozena, hlavně povětrnostními podmínkami a nezájmem o její udržování. Po Sametové revoluci byla zrestaurována a v současnosti se nachází v zahradě domku v městské čtvrti Malšovicích, Náhon 101.

hru ke cti magistrátu. Hra byla o patriarchovi Jakobovi, jak putoval s celou svou rodinou do Egypta k Josefovi. Hra trvala 5 hodin. Magistrát jim dal za odměnu 100 zlatých na knihy. Kolej byla definitivně dokončena roku 1710, kdy se do ní všichni zbylí přestěhovali. Budovy koleje i semináře patřily jezuitům až do roku 1773, kdy byl řád Tovaryšstva Ježíšova zrušen.

### 3.4 Jezuitské divadlo v Hradci Králové

Jezuité hráli divadlo v Hradci Králové hned od svého příchodu. Bylo pro ně silným prvkem evangelizace. Hráli česky a latinsky, hry si psali sami. Většinu rolí hráli jejich studenti. Hrávala i jejich bratrstva; tito herci byli převážně jejich absolventy. Co se týče konkrétních herců, jejich jména neznáme kromě jediného: P. František de Pauli Švenda se přiznává ke svému hereckému výkonu ve své kronice.<sup>48</sup> Jezuitské divadlo bylo v Hradci Králové velmi oblíbené. Hrávali nejprve v dnes již neexistujícím kostele sv. Antonína na Slezském Předměstí, později ve farním kostele sv. Ducha (nynější katedrála) a v kolejném kostele P. Marie Nanebevzaté. Ve své koleji měli také malé divadlo. Nevíme přesně, ve které části budovy bylo. Zřejmě bylo ve vnitřním západním křídle ze strany druhého nádvoří.<sup>49</sup> Je možné, že bylo přenosné, nebo aspoň jeho jeviště, protože občas hrávali i na chodbách a v refektáři; často i venku.

První hrou, kterou v Hradci Králové uvedli, byla hra o narození Páně: „Člověk sstupující z Jeruzaléma do Jericha, a Syn Boha nejvyššího z nebe, pro člověka raněného, do života Panny, by se vtělil“.<sup>50</sup> Zahráli ji v neděli po svátku Tří králů roku 1637 v kostele sv. Antonína na Slezském Předměstí.<sup>51</sup>

Jezuité v Hradci hrávali své hry především o církevních svátcích nebo k uvítání vzácné návštěvy. Téměř každý královéhradecký biskup do roku 1773 byl

---

<sup>48</sup>Hrál Vratislava, syna Bořivoje, ve hře „Strachota sv. víry v Čechách vštípitel, Antonín Petr rozmnožitel“. ŠVENDA František: Čtvrtý hliněný obraz historie Království Českého [...], rozdíl II. od roku 1734 až do roku 1762 [...], Hradec Králové, Jan František Pospíšil, 1814, 142.

<sup>49</sup>Srov. MIKAN Jaroslav: *Jezuitské divadlo v Hradci Králové*, Hradec Králové, Městské historické museum, 1939, 8–9.

<sup>50</sup>ŠVENDA František: *Třetí měděný obraz historie Království českého a paměti města Králové Hradce nad Labem*, sv. 2, Hradec Králové, Jan Gabriel Pospíšil, 1808, 5.

<sup>51</sup>Dnes již tento kostel neexistuje.

uvítán jezuitskou hrou. Prvnímu královéhradeckému biskupovi Matouši Ferdinandovi Sobkovi hraběti de Bilenberg tak zahráli hru: „*Zasnoubení upřímné víry*“.<sup>52</sup> Janu Františku Kryštofovi hraběti de Talembek zahráli alegorické divadlo s tematikou sv. Františka Xaverského, během nějž mu věnovali klobouk, hůl a lahvičku sv. Xavera. Tobiáši Janu Beckerovi zahráli o Rafaeli, strážném Tobiáše. Mořici Adolfovi Karlovi, vévodu Saskému, zahráli „*Poledne v denici*“. Janu Josefovi hraběti Vratislavovi z Mitrovic zahráli divadlo s hudbou. Antonínu Petru, hraběti Příchovskému, svobodnému pánu z Příchovic zahráli o tom, jak česká skalnatá země obsypaná modlami a bůžky se proměnila v krásnou skrze sv. Strachotu.<sup>53</sup> A svým divadlem uvítali také Heřmana Hanibala, hraběte z Blumegen. Ale nehráli jen církevní vrchnosti. Hráli také svým zakladatelům, jako např. v roce 1658 Václavu Ignáci z Oppersdorfu, nebo okolní šlechtě a také obyvatelům města.

Jezuitské hry byly alegorické. Hrávali-li nově zvolenému biskupovi, bývala hra o něm, ač se odehrávala v biblické době. Často dělali i jen živé obrazy, nebo vystavovali malované obrazy. Např. v květnu roku 1741 při příležitosti narození Josefa II. osvětili 44 oken koleje a do nich umístili obrazy a nápisy. Této možnosti využívali hlavně po roku 1765, kdy jim císař zakázal hrát divadlo pro veřejnost (důvodem bylo, aby byl čas zabraný zkoušením divadla raději věnován studiu). Pořádali tedy procesí s alegorickými vozy, kde např. ztvárnili různé národy.

Ve svých hrách užívali mnoho technických efektů. Např. v roce 1659 ve hře o hříšném boháčovi, který byl pohlcen ohnivou tlamou draka, použili studený oheň. Nebo v roce 1683 kdy latinské mariánské bratrstvo hrálo hru, ve které se na jevišti setkal Mars, Slunce a Měsíc, pro pohyb těchto těles využili mnoho technických prvků a světelných efektů.<sup>54</sup>

---

<sup>52</sup>„Intronizační průvody biskupů napodobující korunovační vjezdy králů a císařů se ujaly v novověkých Čechách od doby působení Matouše Sobka z Bilenberka, kdy byl roku 1665 jako „prvobiskup“ uváděn na stolec v Hradci králové. Slavný ingressus, tentokrát vstup na svatovojtěšský stolec, zopakoval posléze i v Praze.“ ČORNEJOVÁ Ivana: *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*, Praha, Mladá fronta, 1995, 174.

<sup>53</sup>Strachota sv. víry v Čechách vstřípitel, Antonín Petr rozmnožitel. Sv. Strachota s Bořivojem a Ludmilou, jak skrze křest a vyučování, postavení kostelů (i v Hradci Králové) upevňoval náboženství. Srov. ŠVENDA František: *Čtvrtý hliněný obraz historie Království českého a paměti města Králové Hradce nad Labem*, sv. 2, Hradec Králové, Jan Gabriel Pospíšil, 1814, 142. Sv. Strachota je sv. Metoděj. Jedná se o starší české pojmenování sv. Metoděje. Hra byla narážkou na pověst, v níž se sv. Ludmila s manželem vracela z Moravy, kde byla pokřtěna, a založila v Hradci první kostel, zasvěcený sv. Klimentu. Byla v něm sloužena první mše (první historicky doložená) v Hradci Králové, a sice 2. února 894.

<sup>54</sup>Srov. POLEHLA, Petr: Působení jezuitů ve Východních Čechách v 17. s 18. století, in: POLEHLA, Petr (ed.), HOJDA, Jan (ed.): *Jezuité ve Východních Čechách*, Hradec Králové, Typo Studio, 2009, 56.

Co se týče církevních svátků, hráli většinou o utrpení Páně, popř. na toto téma stavěli živé obrazy. Obsah her nechávali často vytisknout a rozdávali je lidem. Ale hrávali i jinou tematiku, např. v srpnu roku 1738 při příležitosti oslav svatořečení jezuity Františka Regis hráli ke cti nebeské Královny za dobrodiní, která prokazuje jim, i za ty která prokázala svému ctiteli sv. Janu Františku Regis; nebo roku 1739 se zde hrála hra „Slavný na útěku vítěz Alexius“. Byla o sv. Alexiovi a Adriatice. Použili v ní oblíbeného jezuitského prvku – snu na jevišti. Hrávali také komedie.

Divadlo v Hradci Králové nehráli jen studenti, ale též jezuitská bratrstva. Herci těchto bratrstev bývali většinou absolventi gymnázia. Např. latinské bratrstvo zahrálo biskupu Janu Františku Kryštofovi hraběti de Talembek hru „*Slze Magdalény*“. Jezuité divadlo bratrstev podporovali.

Seminaristé také hrávali veřejně na městském náměstí na hudební nástroje (na které se v semináři učili hrát), předváděli, jak umí francouzsky, tančit, šermovat, střílet ze střelných zbraní. Hlavně šlechtičtí synové se zde učili tančit a bojovat (čemuž se říkalo „sport“), protože to potřebovali v budoucím životě. Takovýmto cvičením se říkalo „*exercitia nobilium*“. V Hradci Králové byla zavedena od 60. let 18. století.

K úpadku divadla došlo za vlády Marie Terezie a za jejích válek s Fridrichem II. Roku 1742 pruští vojáci divadlo zničili. Jednou z posledních her byla hra, resp. katechismus, ve které sv. Ludmila učila svého vnuka sv. Václava. Poslední dvě známé hry se hrály v letech 1764 a 1766 k počtě biskupa Hanibala.

O těchto hrách, o kterých jsem pojednala, a o dalších, které jsou uvedeny v příloze č. 2, se nám dochovala zmínka, že byly v Hradci Králové provedeny. Ani jeden kompletní text hry se nám bohužel nezachoval. Jen z kolejní knihovny, která po zrušení řádu připadla královéhradeckému biskupovi, se nám dochovala část knih o divadle.

Jako jeden příklad za všechny, uvedu obsah jedné hry, která se hrála v Hradci Králové a u které se nám zachoval její obsah. Jedná se o hru „*Nebeský Phoenix, to jest Landelinus, prostopášným životem nebi zemřev, smrtí Leandra svého někdejšího podobné rozpustilosti společníka nejinak, nežli jako z prachu a popele k životu nebeskému vzkříšený*“. Příkladný student výborných mravů Landelinus se seznámil se špatnou partou, mládenci Leandrem a Libertem. Ti se ho snaží svést do své party a odvést ho od studia a počestného života. Vyvíjí pro to



nemalé úsilí. Nakonec se jim to podaří. Landelinus nepřišel do školy. Učitel Autbertus myslí, že odjel za svým umírajícím otcem, ale po čase zjistí, že u otce není, že je nezvěstný. Protože zná Landelinovy výborné mravy a má ho rád, nechá ho hledat, má o něj strach, vyvěsí jeho portrét. Myslí, že se mu stalo něco zlého. Svolá dokonce studenty a společně se modlí za Landelinův návrat. Pokušitel studenty svádí, aby se nemodlili. Landelinus se zatím drží špatné party. Libuje si v nevázanostech. Laender a Libertus se radují z toho, že se jim Landelina podařilo svést. Po čase ale mezi nimi dochází k rozvratu. Libertus žárlí, protože si myslí, že Landelinus má raději Leandra než jeho. Proto Leandra zavraždí. Landelinus je v šoku. Ve spánku se mu zjevuje anděl a oznamuje, že zavražděný Leander propadl peklu. Pokud se Landelinus neodvrátí od své špatné cesty, skončí stejně. Landelinus o tom rozjímá a rozhoduje se vrátit k dobrému životu. Povstává tedy jako Phoenix k lepšímu životu, rodí se nebi.<sup>55</sup>

### **3.5 Jezuité v Hradci Králové**

Činnost jezuitů v Hradci králové byla především misionářská, to hlavně z počátku, a pastorační. Podnikali misijní výjezdy po území dnešního královéhradeckého kraje. Obvykle vedli tyto misie na základě pozvání pána, jehož poddaní nechtěli přijmout katolictví.<sup>56</sup> Na Vánoce a Velikonoce pomáhali v diecézi slavit tyto slavnosti. V Hradci Králové sloužili mše, zpovídali, připravovali odsouzence na smrt, připravovali lidi ke svátostem a udíleli je. V královéhradecké rezidenci jich bývalo 15-20. Učili ve své latinské škole, která mívala průměrně 200 žáků, vedli její kroniku a vedli seminář, který míval průměrně 40 studentů. Ve své koleji umožňovali především kněžím strávit dny rekolekce a vedli zde osobní exercicie dle sv. Ignáce a to dokonce v době, kdy už byl řád zrušen. Jezuité také bývali pravidelně jmenováni do biskupské rady a částečně se podíleli na výchově diecézních bohoslovců v biskupském semináři. Bývali také zpovědníky biskupů a doprovázeli je na jejich vizitačních cestách.

---

<sup>55</sup>Srov. MIKAN Jaroslav: *Jezuitské divadlo v Hradci Králové*, Hradec Králové, Městské historické museum, 1939, 18–19.

<sup>56</sup>PRIHARA, Jan: Působení jezuitů ve Východních Čechách v 17. s 18. století, in: POLEHLA, Petr (ed.), HOJDA, Jan (ed.): *Jezuité ve Východních Čechách*, Hradec Králové, Typo Studio, 2009, 27.

Roku 1664 ubytovali cca 400 řeholníků nejrůznějších řeholí, kteří přechali před tureckou armádou. Občas ukrývali i dezertéry.

Jezuité se účastnili řady procesí (také procesí seabemrškačů; jejich bratrstvo Zvěstování Panny Marie pořádalo procesí na každý mariánský svátek; ale byla to i procesí při jiných svátcích, nebo za dobrou úrodu, za odvrácení moru, za mír...) a mnohá z nich pořádali. Pořádali postní rozjímání a 40 hodinové pobožnosti. Studenti koleje chodívali každoročně od roku 1691 na některý mariánský svátek do Košumberku. Tam slavili zpívanou mši. Bylo to přání hraběnky Marie Evy Hieserlové,<sup>57</sup> zakladatelky jezuitské rezidence v Košumberku. Tyto poutě začaly tak, že 17. srpna roku 1680 roku uspořádali studenti z vděčnosti pouť na Chlumek u Luže, protože ten rok se Hradci vyhnul mor. Pouť byla s hudbou, bubny, kostýmy, pochodněmi a svícemi... Byla to jistě velká podívaná. Hraběnce se to tak zalíbilo, že když odkázala koleji 10 000 zlatých na vyživení chudých studentů, dala si jako podmínku každoroční pouť na Chlumek u Luže na některý mariánský svátek. Její přání bylo realizováno od roku 1691.

V koleji býval za válek špitál. Roku 1758 zde za války s Pruskem bylo uloženo 4000 raněných. Tehdy byli ranění uloženi úplně všude i na chodbách.

Jezuité zde občas vydávali zbožné knihy, jako např. knihu P. Jiřího Ivánka „Přemož sám sebe“.

Jezuité založili mnohá bratrstva. Už v roce 1638 to bylo Bratrstvo Nanebevzaté Panny Marie. Toto bratrstvo bylo studentské. Vstoupit do něj mohli studenti třetích a vyšších ročníků. Scházeli se každou neděli ve 14 hodin v kostele Panny Marie (po jeho dostavbě) a společně se modlili. Rektorem býval nějaký světsky významný člověk nebo církevní hodnostář. Dále založili České bratrstvo/ Bratrstvo Zvěstování Panny Marie (1647), které se scházelo v kapli sv. Josefa (po jejím dokončení). Jejimi členy byli obyvatelé města a okolí. Rektorem tohoto bratrstva býval buď některý člen, nebo církevní hodnostář. Dále zde bylo Latinské mariánské bratrstvo a jako poslední od roku 1675 Umlčí bratrstvo.<sup>58</sup>

---

<sup>57</sup> Používají se také další varianty jejího jména: Izerlová (ŠVENDA František: *Třetí měděný obraz historie Království Českého a paměti města Králové Hradce nad Labem [...], rozdíl III. od roku 1665 až do roku 1680 [...]*, Hradec Králové, Jan František Pospíšil, 1811, 159.) či Hýzrllová (MIKULKA Jaromír: *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, sv. 2/1, Hradec Králové, Nadace HISTORICA, 1994, 157).

<sup>58</sup> Bratrstvo modlící se za mrtvé.

„Bratrstva byla – stručně řečeno – sdružení věřících, především laiků, vedená duchovním, která se zaměřovala na nějaký katolický kult (Kristův, mariánský nebo nějakého svätce). Měla pevnou organizační strukturu, byla obdařena větším či menším majetkem a často i odpustkovými privilegii,

Královéhradecká rezidence Tovaryšstva byla financována především ze statků, které jim dobrodinci odkázali, nebo které později za vydělané peníze koupili, a také malými dary dobrodinců ať už materiálními nebo hotovostními, kterých bylo opravdu mnoho. Patřilo jim panstvíčko Žampach (od Fridricha z Oppersdorfu, prvního zakladatele), statek v Plotištích, mlýn a statek v Malšovicích, Přimské panství (od rytíře z Vinoře, druhého zakladatele), dvůr Košťálů ve Světí a několik dalších malých statků a polností. Někteří dobrodinci jako např. hraběnka Hieserlová dávali vyšší sumu peněz na studia několika chudých studentů.

### **3.6 Jezuitské gymnázium v Hradci Králové**

Jezuitská škola byla založena už začátkem srpna roku 1636. Navázala tak na dlouhou historii královéhradeckého školství. Město jezuitům přenechalo na starost celé školství kromě školy tzv. „plechanské“, ve které se malé děti učily číst, psát a latinu. V Hradci Králové bývaly školy již ve středověku. Šlo o klášterní školy. Své kláštery tu měli minorité, dominikáni a dominikánky a křížovníci. Partikulární latinská škola<sup>59</sup> vznikla krátce po založení Karlovy univerzity. První zmínku o rektoru této školy máme z roku 1362. Tato škola měla dobrou úroveň až do 16. století, kdy došlo k úpadku. Škola byla velmi chudá, a tak žáci chodívali místo výuky žebrať. Také s pedagogy byl problém, protože žádný nevydržel ve škole déle než rok, někteří třeba jen týden. Navíc neučili z lásky ke vzdělání, ale protože jim nic jiného nezbylo. Ve škole vyčkávali, až bude volné nějaké lepší místo. Pokud se uvolnilo, okamžitě ze školy odcházeli bez ohledu na cokoli. Dalším problémem bylo, že to nebyli lidé, které by bylo možné dát studentům za morální vzor, natož vzor zbožnosti.

---

ve většině případů byla také kanonicky založena. Účast v nich byla samozřejmě dobrovolná, pro členy z ní plynuly jisté povinnosti, ale současně jim i něco přinášela. Jednotlivé konfraternity se od sebe lišily především svými kulty, ale také další činností, úrovní organizovanosti a v neposlední řadě i charakterem členské základny.“ MIKULEC Jiří: *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2000, 5. Více o této problematice tamtéž.

<sup>59</sup>Obdoba našeho gymnázia.

Studenti tedy neuměli prakticky nic (řada z nich neuměla po 4 letech všechna písmena!) a byli velmi nevychovaní. Magistrát města si opakovaně stěžoval na neukázněnou mládež a na neukázněné učitele (nevychovaní, nezbožní, porušovali městské vyhlášky!). Učitelé své žáky nezvládali a žádali státní moc o pomoc při jejich krocení. Od roku 1566 měla škola nový řád, ale ani to ji nezachránilo. Roku 1625 musela být zavřena.

Roku 1636 byla svěřena jezuitům. Koncem listopadu měli už 100 žáků. Začali učit první a druhou třídu. První třídu učil magistr Maxmilián Cuker, který pro to přišel z Kutné Hory. Druhou třídu ten rok učil P. Martin Podleský, který pro to přišel z Olomouce.

Jezuité budovali svou školu uprostřed velmi pohnutých dob. V Hradci Králové se střídala plenící vojska nepřítel, Švédů, s plenícími vojsky domácí armády a s obdobími míru. K velké zkáze města došlo roku 1639. Na Hradec táhli Švédové. Císařská armáda vyslala do Hradce Jozua Mittlaua, který byl pověřen přípravou a realizací obrany města. Mittlau obranu skutečně zorganizoval, ale několik dní před útokem v deset hodin večer spolu s dalšími šlechtici ujel. Z obavy před cizím vojskem menší část obyvatel z města uprchla. Lidé ve strachu ukrývali své cennosti, zakopávali ve svých domech „poklady“. Takto odešli 14. června i jezuité. Odešli na Moravu. 17. června dorazilo švédské vojsko k městu. Měšťané a část vojáků se statečně bránili, ale švédské přesile nedokázali odolat. Ještě týž den bylo město dobyto. Bylo přinuceno vyplatit švédskému vojsku 20 000 tolarů. K tomu všemu vojsku rabovalo. Roznesla se mezi nimi zpráva o zakopaných pokladech v domech. Vojáci tedy začali vášnivě hledat poklady. Rozkopávali podlahy, stropy i zdi domů, otloukali jim omítku, pálili stropy až tak, že některým domům poškodili statiku a tyto domy se zřítily. Někteří vojáci byli umačkáni padajícími stěnami. Našli tak i poklad v domě Vodičků, nyní patřící Tovaryšstvu, kde našli stříbrné a zlaté nádoby. Během útoku na město a následného rabování došlo ke spálení a zničení 400 domů. V Hradci tak zbylo pouhých 92 domů. V celém okolí Hradce zbylo jen 50 statků. Město bylo císařskými dobyto zpět až 20. února roku 1640. Když se jezuité vrátili do Hradce Králové v březnu roku 1640, našli všech svých 9 domů ve velmi špatném stavu. Čtyři domy byly úplně zbořené, dva téměř. Domy měly spálené střechy, stropy. Ani v jednom z nich se nedalo bydlet. Museli si tedy pronajmout jiný dům. V kapli nebyly oltáře, židle,

varhany,<sup>60</sup> nebyl tam strop, zato v ní bylo velmi mnoho nepořádku. Švédové v ní totiž měli vězení. Byla „peleši více než modlitebnici podobná“.<sup>61</sup> Vše, co před svým odchodem zakopali, bylo ukradeno. Čtyři měsíce trvalo, než jezuité provedli nejnnutnější opravy. Na svátek sv. Ignáce začali ve své kapli opět sloužit mše a kázat. Začali také učit, ale mnoho studentů už ve studiu nepokračovalo. Někteří šli do učení, jiní se přestěhovali se svými rodiči jinam, jiní během švédské okupace zemřeli. Celkem polovina studentů už po vpádu Švédů nenastoupila. Přišli ale i noví studenti. Kolej tak měla 123 studentů ve 4 třídách.<sup>62</sup>

Od roku 1642 učili všech šest tříd. Škola mívala průměrně 200 studentů, z nich asi 40 bydlelo v semináři. Každá třída si volila svého patrona, jehož obraz nosívala při slavnostech. Studenti bývali zapojováni často do nejrůznějších procesí. Hrávali divadlo, učili se hrát na hudební nástroje a sportu (šerm, střelba). Čas od času také vedli veřejný katechismus pro obyvatele města. Měli i své bratrstvo Nanebevzaté Panny Marie, jehož členem se mohl stát každý student třetím ročníkem počínaje. S bratrstvem se studenti účastnili různých procesí a jiných náboženských obřadů, či pořádali vlastní.

### 3.7 Jezuité na území královéhradecké diecéze

Ve 20. a 30. letech 17. století bylo v českých zemích zakládáno mnoho kolejí, asi nejvíc vůbec. Byly to řádové domy s gymnáziem natrvalo zřízené generálem řádu.<sup>63</sup> Mimo nich se zakládaly rezidence, které podléhaly zakladatelské koleji.<sup>64</sup> Před královéhradeckou kolejí byla založena kolej v Jičíně roku 1623<sup>65</sup> a roku 1626 kolej v Kutné hoře. Rezidencí bylo osm: Žampach,

---

<sup>60</sup>Nové varhany daroval roku 1644 Jan Dyringer, královský rychtář.

<sup>61</sup> ŠVENDA František: *Třetí měděný obraz historie Království českého a paměti města Králové Hradce nad Labem*, sv. 2, Hradec Králové, Jan Gabriel Pospíšil, 1808, 40.

<sup>62</sup>Před vpádem Švédů měli roku 1639 200 studentů.

<sup>63</sup> Srov. PRIHARA, Jan: Působení jezuitů ve Východních Čechách v 17. s 18. století, in: POLEHLA, Petr (ed.), HOJDA, Jan (ed.): *Jezuité ve Východních Čechách*, Hradec Králové, Typo Studio, 2009, 17.

<sup>64</sup>Srov. PRIHARA, Jan: Působení jezuitů ve Východních Čechách v 17. s 18. století, in: POLEHLA, Petr (ed.), HOJDA, Jan (ed.): *Jezuité ve Východních Čechách*, Hradec Králové, Typo Studio, 2009, 27.

<sup>65</sup>Založena z podpory Albrechta z Valdštejna. Tato kolej byla větší než královéhradecká; mívala asi o třetinu více studentů.

Žumberk, Hostinné, Přím, Chlumeck u Luže<sup>66</sup> pod správou Hradce Králové, Kostelec nad Orlicí pod správou Nového Města Pražského, Žíreč pod správou Vídně a Golčův Jeníkov pod správou Kutné Hory.

### 3.8 Významní absolventi královéhradecké koleje

**P. Stanislav Kostka Vydra** se narodil roku 1741 v Hradci Králové. Vystudoval jezuitskou kolej a stal se jezuitou. Byl věhlasným matematikem. Přednášel matematiku na Karlově univerzitě v Praze dokonce i po zrušení řádu, kdy museli všichni jezuité opustit pedagogická místa na univerzitách. P. Vydra byl velký vlastenec. Napsal knihu o dějinách matematiky v Čechách i na Moravě v češtině. Sepsal i knihu svátečních kázání. Pořádal dobrovolné neplacené promluvy, v nichž podněcoval posluchače pro vyšší ideály. Měl vliv na celou současnou generaci obrozenců. Sepsal také životopis P. Bohuslava Balbína. Ve svém volnu, hlavně o akademických prázdninách, vypomáhal na venkově v pastoraci. V pastoraci byl chválen za svůj blízký kontakt k lidem. Zemřel v Praze roku 1804.

**P. František de Pauli Švenda** se narodil také v roce 1741 v rodině měšťana (jeho otec se stal později primátorem) v Hradci Králové. Po studiu na královéhradecké koleji se stal jezuitou. Působil jako pedagog na jičínské koleji. Po zrušení jezuitů se vrátil do Hradce Králové a působil v něm i jeho bližším či vzdálenějším okolí jako diecézní kněz. Po zrušení řádu začal sbírat paměti královéhradecké koleje, při čemž si všímal i dějin kraje. Později se rozhodl vydat místo toho kompletní dějiny města Hradce Králové od roku 1055 do roku 1800. Jeho kronika vycházela postupně od roku 1799 do roku 1818 po jednotlivých svazcích. Má čtyři díly a celkem patnáct svazků. Jeho kronikářské dílo je pro krajskou historii nepostradatelné, protože roku 1873 byl zničen starý archiv města. Nenávratně tak zmizely dokumenty, které měl Švenda k dispozici. Jeho rukou se nám zachovalo mnoho historicky cenných údajů. Bez jeho kroniky se v krajské

---

<sup>66</sup>Založena roku 1678 hraběnkou Marií Evou Hieserlovou, velkou dobrodínkou Tovařystva Ježíšova, na jejím košumberském panství. Její život byl několikrát protknut zázračnou událostí, která jí zachránila život. Narodila se mrtvá. Její matka ji vzala do náruče a s bolestí se nad ní modlila loretánské litanie. Když vyslovila intenci „uzdravení nemocných“, dítě ožilo. Ještě několikrát byla v životě zázračně zachráněna před jistou smrtí.

historii nelze obejít. P. Švenda zemřel roku 1822 v Kydlinovském mlýně. Je pochován v Hradci Králové na poučovském hřbitově.

### **3.9 Zrušení Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové**

21. července roku 1773 byl řád Tovaryšstva Ježíšova zrušen papežem Klimentem XIV. Zprávy o tom pronikaly do Hradce jen postupně a neúplně. I poté, co se to jezuité dozvěděli oficiálně, tápali a nevěděli, co přesně nastane. Proto přijali nové studenty. Provinciál také určil personální obsazení kolejí pro příští školní rok. Dal jim rozkaz pokračovat v současné práci a vyčkávat. Přestože papež řád zrušil, stále se čekalo, co nařídí císař. Jezuité a celé město tedy žili ve velké nejistotě. 16. října roku 1773 byla budova zabrána státem. O dva dny později došlo k rozprodeji veškerého vybavení i sebenepatrnějšího (umyvadel, skob). Tyto předměty byly prodávány komukoli za směšně nízkou cenu. Některé byly i rozkradeny. Jezuité zůstali v budově až do roku 1775, kdy se přestěhovali do měšťanských domů. Ten rok byla budova odevzdána armádě. Knihovnu jezuitů si pro svou knihovnu vybojoval královéhradecký biskup Hanibal.<sup>67</sup> Výuka latinské školy probíhala dál pod jejich vedením střídavě v budově koleje, semináře či v měšťanských domech. Škola byla zestátněna. Nadále na ní učili bývalí jezuité.<sup>68</sup> Ostatní jezuité přešli do diecézní duchovní správy, popř. si našli světské zaměstnání. Město jejich zrušení přijalo klidně. Lidem to bylo líto, protože jezuité zde byli velmi oblíbeni. Žádná protijezuitská občanská bouře se zde nekonala.

### **3.10 Královéhradečtí jezuité v moderní době**

Jezuité přišli do Hradce Králové v roce 1900 na pozvání biskupa Edvarda Jana Nepomuka Brynycha. Působili při kostele Nanebevzetí Panny Marie. Kolej jim už vrácena nebyla, tu měla v majetku armáda. Na pozemku bývalého hostince

---

<sup>67</sup>Heřman Hanibal hrabě z Blumegen.

<sup>68</sup>Po jejich vymření zde učili světské učitelé. Škola má své trvání až dodnes. Roku 1777 došlo ke zkrácení studijní doby ze šesti na pět let z důvodu vzniku tzv. „normálních škol“. Byly to obdoby našich základních škol. V nich se učily také základy latiny, proto bylo gymnázium zkráceno o rok, což se ale ukázalo jako špatný experiment, proto roku 1818 bylo opět obnoveno šest tříd. Od roku 1848/1849 trvalo studium osm let. Roku 1927 bylo gymnázium pojmenováno jménem Aloise Rašina a byla mu postavena nová budova na břehu řeky Labe. V současnosti nese jméno J. K. Tyla.

Zlatý Beránek a šatlavní věže Kropáčka jim byly vystavěny dva nové domy. Pod správou je měli jezuité, ale vlastníkem byla biskupská konsistoř. Jezuité zde působili v pastoraci. Vedli farnost, dávali exercicie, vedli mariánské družiny, pořádali lidové misie, působili v biskupském semináři. K výuce na gymnáziu se už nevrátili. Byla tu jen velmi malá komunita tří až devíti mužů. Působili zde až do roku 1950, kdy byli odvezeni do vězení a internačních táborů. Po roce 1968 se vrátili a působili zde ne již v komunitě ale jako diecézní kněží. V současnosti v Hradci Králové rezidenci nemají.

Objekt koleje převzala církev zpět v roce 1993. Po dokončení nákladné a dlouhé rekonstrukce v něm vzniklo diecézní pastorační centrum. V současnosti nese objekt jméno: „Nové Adalbertinum“. Je zde Diecézní katolická charita, Katechetické centrum, Centrum pro mládež, Centrum pro rodinu, redakce radia Proglas, Diecézní teologický institut, redakce IKD,<sup>69</sup> Rada laiků a Církevní sněm, Centrum církevního školství, Diecézní knihovna. Prostory jsou pronajímány Univerzitě Hradec Králové a je tu také hotel. Prostory je možné pronajmout i pro krátkodobé akce.

---

<sup>69</sup>Informace královéhradecké diecéze; jde o časopis.



## Závěr

Pokusila jsem se na pozadí dějin a spirituality Tovaryšstva popsat historii královéhradecké koleje a působení jezuitů v nejbližším okolí města. Práce to byla velmi krásná, protože jsem směla nahlídnout do starých zapomenutých kronik svého rodiště. Mám historii velmi ráda a touto prací se mi odkryly nové obzory. Mnohokrát jsem přitom obdivovala dávné obyvatele Hradce, v jak bídnych podmínkách dokázali nejen žít, ale i vytvářet hodnotné věci. Zároveň to byla práce velmi nesnadná, detailní. Dohledávat některé informace bylo velmi obtížné. Dalším problémem byla kontroverznost jezuitství. Je to tak kontroverzní téma, že se obtížněji hledá pravda, když si tolik autorů protiřečí. Doufám, že se mi podařilo co nejvíce přiblížit ke skutečné pravdě o historii řádu a královéhradecké koleje. Ještě jednou zde děkuji knihovníku královéhradecké Biskupské knihovny, který mi ochotně pomohl s vyhledáváním pramenů.

Podařilo se mi shromáždit informace především o založení koleje, kostela a budovy koleje. Mrzí mě, že se nám zachovaly informace především o stavitelích, o založení budov, seznam rektorů, ale nezachovaly se nám informace o každodenním životě v této konkrétní koleji, což by pro nás bylo mnohem zajímavější. Více by mě zajímaly konkrétní příběhy lidí, kteří zde žili a trávili větší či menší část života, jak je pobyt v této koleji ovlivnil, seznam studentů, studentské práce, klima v koleji a jeho změny v průběhu desetiletí, každodenní dění, jídelníček... Zajímalo by mě, jak Bůh působil v těchto konkrétních lidech, skrze tyto lidi. Takovéto informace ale bohužel zapadly do propasti dějin.

Velmi mě překvapilo, že se tématem královéhradecké koleje ještě nikdo nezabýval. Kolej Nanebevzetí Panny Marie, dnešní Nové Adalbertinum, je jednou z dominant města. Vzhledem k tomu, že už vyšly obsáhlé publikace o zdejší katedrále, kapli sv. Klimenta, biskupské rezidenci a právě se připravuje kniha o kostele Nanebevzetí Panny Marie, čekala bych nějakou také o koleji. V 90. letech 20. století došlo k její dlouhé a nákladné rekonstrukci (více než 150 milionů korun). Téma rekonstrukce koleje bylo na dlouhá léta ústředním tématem praktického života diecéze. Rozvířovalo nekonečné debaty mezi jejími příznivci a odpůrci. Překvapilo mě, že při té příležitosti nikdo nese-psal její historii. Snad se má začátečnická práce stát aspoň skromným prvopočátkem v objevování historie této tajemné koleje.

## Použitá literatura:

- ŠVENDA František: *Třetí měděný obraz historie Království Českého a paměti města Králové Hradce nad Labem [...], rozdíl I. od roku 1619 až do roku 1636 [...]*, Hradec Králové, Antonín Velíšek, 1807.
- ŠVENDA František: *Třetí měděný obraz historie Království Českého a paměti města Králové Hradce nad Labem [...], rozdíl II. od roku 1637 až do roku 1664 [...]*, Hradec Králové, Jan Gabriel Pospíšil, 1808.
- ŠVENDA František: *Třetí měděný obraz historie Království Českého a paměti města Králové Hradce nad Labem [...], rozdíl III. od roku 1665 až do roku 1680 [...]*, Hradec Králové, Jan František Pospíšil, 1811.
- ŠVENDA František: *Třetí měděný obraz historie Království Českého a paměti města Králové Hradce nad Labem [...], rozdíl IV. od roku 1681 až do roku 1705 [...]*, Hradec Králové, Jan František Pospíšil, 1812.
- ŠVENDA František: *Čtvrtý hliněný obraz historie Království Českého a paměti města Králové Hradce nad Labem [...], rozdíl I. od roku 1706 až do roku 1734 [...]*, Hradec Králové, Jan František Pospíšil, 1813.
- ŠVENDA František: *Čtvrtý hliněný obraz historie Království Českého [...], rozdíl II. od roku 1734 až do roku 1762 [...]*, Hradec Králové, Jan František Pospíšil, 1814.
- ŠVENDA František: *Čtvrtý hliněný obraz historie a paměti města Králové Hradce nad Labem [...], rozdíl III. roku 1762 až do roku 1780 [...]*, Hradec Králové, Jan František Pospíšil, 1814.
- NEUVEDEN: *Hradecká kolej T. J. r. 1636*, in: *Časové úvahy* 1 (1901).
- TOMÍŠKO Čeněk, KUBÍČEK Emanuel, VYDRA Stanislav: *Jesuité a národní kultura, 300 let od příchodu jezuitů a založení gymnasia v Hradci Králové*, Hradec Králové, Družstevní nakladatelství v Hradci Králové, 1936.
- POLEHLA Petr, HOJDA Jan (ed.): *Jesuité ve Východních Čechách*, Hradec Králové, Typo Studio, 2009.
- BOBKOVÁ-VALENTOVÁ Kateřina: *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha, Nakladatelství Karolinum, 2006.

- FÜLLÖP-MILLER René: *Moc a tajemství jezuitů*, Praha, Rybka Publishers, 2000.
- MIKAN Jaroslav: *Jesuitské divadlo v Hradci Králové*, Hradec Králové, Městské historické museum, 1939.
- BIENENBERG Carl Joseph Biener von: *Dějiny města Hradce Králové*, sv. 2/1, Praha, František Jeřábek, 1790, překlad Balcar Jan, 1953, opis F[...] S[...] V[...], 1966.
- BIENENBERG Carl Joseph Biener von: *Dějiny města Hradce Králové*, sv. 2/2, Praha, František Jeřábek, 1790, překlad Jan Balcar, 1968 opis F[...] S[...] V[...].
- SOLAŘ J[...] J[...]: *Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství hradeckého*, Praha, J[...] S[...] Skrejšovský, 1870.
- MIKULKA Jaromír: *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, sv. 2/1, Hradec Králové, Nadace HISTORICA, 1994.
- MIKULKA Jaromír: *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, sv. 2/2, Hradec Králové, Nadace HISTORICA, 1995.
- KALAŠ Václav: Pamětní kniha děkanství královéhradeckého, sv. 2, Státní okresní archiv Hradec Králové, Fondy obce Hradec Králové, Děkanství úřad a vikariátní úřad Hradec Králové, Knihy pamětní a knihy instrukcí, Kn2 / IČ. 3 Pamětní kniha děkanství II.
- FECHTNEROVÁ Anna: *Rectores collegiorum Societatis Iesu in Bohemia, Moravia ac Silesia usque ad annum MDCCLXXIII iacentum*, sv. 1, Praha, Národní knihovna v Praze, 1993.

- BLAŽÍČEK Oldřich J[...], KROPÁČEK Jiří: Slovník pojmů z dějin umění, Praha, Odeon, 1991.
- ČORNEJOVÁ Ivana: *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*, Praha, Mladá fronta, 1995.
- PRAŽÁK J., NOVOTNÝ F., SEDLÁČEK J.: *Latinsko-český slovník*, Praha, Československá grafická unie a.s., 1937.

### **Internetové zdroje:**

- <http://www.jesuit.cz/historie.php> (10. 11. 2010)

# Přílohy

## Příloha 1

### Seznam královéhradeckých rektorů.

Zdroj:

FECHTNEROVÁ Anna: *Rectores collegiorum Societatis Iesu in Bohemia, Moravia ac Silesia usque ad annum MDCCLXXIII iacentum*, sv. 1, Praha, Národní knihovna v Praze, 1993.

KALAŠ Václav: Pamětní kniha děkanství královéhradeckého, sv. 2, Státní okresní archiv Hradec Králové, Fondy obce Hradec Králové, Děkaný úřad a vikariátní úřad Hradec Králové, Knihy pamětní a knihy instrukcí, Kn2 / IČ. 3 Pamětní kniha děkanství II.

Švendova kronika.

1. František Bergman (1646–1650) (Berckmans, Bergmans, Berchmans, Bergmanns)
2. Jiří Bohatý (1650–1653) (Bohati)
3. Jan Saxius Phil. Dr., Theol. Dr. (1653–1656)
4. František Ciocha (1656–1659) (Cioka, Cziocha)
5. Tomáš Michaelis (1659–1662)
6. Václav Kolčava (1662–1666) (Kolczawa)
7. Ondřej Malonius (1666–1669)
8. Tobiáš Gebler (1669–1672)
9. Tobiáš Reichel Phil. Dr. (1672–1676) (Reychl, Reichl)
10. Jan Radvanovský Phil. Dr. (1676–1679) (Radbanowsky, Radwanovsky, Radiwanowsky, Rodovský)
11. Jan Dačický (1679–1682)
12. Pavel Beránek (1682–1686)
13. Jaroslav Radvanovský (1686–1689) (Radwanowsky, Radvonovský)
14. Jan Kolovratský (1689–1692)
15. Karel Linek (1692–1696) (Linck, Link, Lynek)
16. Václav Teicher (1696–1699) (Teichert, Teychert)
17. Tobiáš Losenský Phil. Dr. (1699–1702) (Lossenitzki, Lesseniczky, Losseniczky, Lotzenitzky, Loschitzky)
18. Jan Kotz (1702–1705)
19. Udalryk Pokajo Phil. Dr. (1705–1706) (Pokayo, Pokaio, Pokagio, Bukajo)

20. Norbert Streer Phil. Dr., Theol. Dr. (1706–1709) (Sterer, Stehrer)
21. Jan Slavík (1709–1712) (Slawik)
22. František Kus (1712–1714)
23. Ferdinand Zlechovský (1714–1717) (Zelechowsky, Zielechowsky, Zelichowsky,  
Zielachowsky)
24. Jan Voračický Phil. Dr. (1717–1720) (Woracziczky)
25. Antonín Martinec (1720–1723) (Martinetz, Martinecz)
26. Jan Rudlov Phil. Dr., Jur. Can. Dr. (1723–1726) (Rudloff, Rudlow)
27. Ferdinand Straník Phil. Dr. (1726–1730) (Stráník, Stranick)
28. Karel Vorel Phil. Dr., Theol. Dr. (1730–1733) (Worell, Worel)
29. Jindřich Král (1733–1736) (Krall)
30. Bernard Stecklar (1736–1739) (Steckar)
31. Jan Breveri (1739–1743) (Brevery)
32. František Ramhovský (1743–1746) (Ramhowsky, Ramowsky)
33. Josef Mladota Phil. Dr., Jur. Can. Dr. (1746–1749)
34. Timotej Rajský Phil. Dr., Theol. Dr., Jur. Can. Dr. (1749–1750) (Raisky,  
Raysky, Reisky)
35. Petr Janovka Phil. Dr., Theol. Dr. (1750–1754) (Janowka)
36. Josef Mladota Phil. Dr., Jur. Can. Dr. (1754–1758)
37. Antonín Körber Phil. Dr., Theol. Dr. (1758–1761) (Kerber)
38. Jan Lhotský (1761–1764) (Lhotsky, Lhotzky)
39. Josef Hartl (1764–1769)
40. Josef Schirmer Phil. Dr. (1769–1772)
41. Karel Přikryl Theol. Dr. (1772–1773) (Przikrikl)

## **Příloha 2**

Seznam jezuitských her, o kterých se nám dochovala zmínka, že se hrály v Hradci Králové. Převzato z: MIKAN Jaroslav: *Jezuitské divadlo v Hradci Králové*, Hradec Králové, Městské historické museum, 1939, 31–36.

### **1637 Člověk sstupující z Jerusalema do Jericha, a Syn Boha nejvyššího (sstupující) s nebe, pro člověka raněného, do života Panny, by se vtělil.**

- V neděli po třech králích hráno v kostele sv. Antonína.

#### **Kambyses.**

- Hráno na konci školního roku v přítomnosti hraběnky Gallasové ze Smiřic.

### **1644 O sv.Václavu.**

- Dodatečná oslava založení koleje. Hráno před Ottou z Oppersdorfu 28. 9.

#### **Umučení Páně.**

- Hráno o Velikonocích.

### **1648 Rozmlouvání a divadlo.**

- 25. března při potvrzení české mariánské družiny generálem řádu V. Carrafou.

### **1649 Spasitel z lásky k pokolení lidskému na kříž přibitý.**

- Hráno o Velikonocích u Božího hrobu.

#### **Jepta**

- Hrána na konci školního roku před hrabětem Kolovratem.

### **1651 Utrpení Páně.**

- Hráno o Velikonocích.

### **1658 Pro obveselení diváků i z vesnic hrály o masopustě humanitas a rétorika.**

#### **Dialog o duchovním následování Kristova utrpení.**

- Hrály všechny třídy na květnou neděli.

#### **Oslava volby Leopolda I. za krále římského (18. července)**

- Hráli na lešení na náměstí.

#### **Chvalořeč a krátké divadlo k uvítání a obveselení p. Václava Ignáce z Oppersdorfu.**

- Hráli ke konci oběda v koleji 28. září.

### **1659 Evangelicus epulo... Bohatec z evangelia, dopřávající si do sytosti požitku vína, v tlamě draka rozpálený a konečně pohřbený.**

- Hrála latinská družina.

#### **Rozjímání o utrpení Kristově.**

- Hráno v neděli po bacchanaliích, hrála česká mariánská družina v kostele.

### **Meditace.**

- Hráno v divadle, předpokládaná punkta, jimž předcházelo povzbuzení lásky lidu za průvodu hudby. Hráno v postních dnech.

### **Kající procesí na Velký pátek s živými obrazy.**

#### **1660 Sv. František Xaverius adolescentem ad vitam revocans – Sv. František Xaverský křísící hříšníka.**

#### **Sv. Ignacius munduj valedicens – Sv. Ignác opuštějící svět**

- Hráno na jevišti.

#### **Ježíš lékař uzdravující rány hříšníků.**

- Hráno na Velký pátek v kostele k procesí sebemrškačů.

#### **1662 D. Georgius – O sv. Řehoři.**

#### **Sanctus Vitus (tripartitus) – O sv. Vítovi.**

- Hráno na konci školního roku 3. září.

#### **1664 Ferdinand druhý, toho jména římský císař, před křížem zbožně ležící, na konec ne marně pomoc vzývající.**

- Hráno na Velký pátek v kostele.

#### **Meditace hudebně-dramatické (za šťastný výsledek války turecké).**

- Hrála česká mariánská družina.

#### **1665 Zasnoubení upřímné víry.**

- Latinské divadlo na náměstí před hřbitovem 29. června prvnímu biskupu M. F. Sobkovi z Bilenberka na uvítanou.

#### **1666 Kristus křížem obtížený a plakati nad sebou dcerám sionským zakazující.**

- Hráno na Velký pátek v katedrále pro procesí sebemrškačů.

#### **1667 Slze hříšníka kajícího.**

- Hráno na Velký pátek pro kající procesí.

#### **1668 Sanctus Wenceslaus – Svatý Václav**

- Hráno 27. června v divadle ke cti Jana Václava z Oppersdorfu. „Mimo jiných provedených divadel.“

#### **1669 hry nezachovaných názvů.**

#### **1671 Dramaticus applausus.**

- Hrála latinská mariánská družina na jevišti ve svátek Nanebevzetí.

#### **Nový svatý František Borgia oslaven školami.**

- 23. srpna.



**1672 Melleus Bernardi hymnus salve Regina dramus per symbola et epigraphas pie feliciterque explicatus est.**

- Hráló latinské bratrstvo k volbě nového rektora bratrstva.

**Mysteria sacra aliis et aliis succesive figuris eleganti pegmate proposuimus.  
Pro natalis Dei Servatoris diebus.**

**1673 Země česká mezi Říší, běhy válečnými pobouřenou, Polskem pod srpovitým mečem tureckým a Uhrami pod kopími vzbouřenců, volající s evangelickým slepým: Ježíši, synu Davidův, smiluj se nade mnou!**

- Hráno v kolejním kostele.

**Servatoris Doloros (in figura Abelis a Caino occisi).**

- Na květnou neděli.

**Rembertum et Raymundum, amore mutuo consumptos.** (Rembert a Raymund navzájem se milující)

- Hrály střední gramatikální třídy.

**1673 Patientis Salvatoris mysteria.**

- Hrála latinská družina na Velký pátek v procesí sebemrškačů.

**V adventní době hráli různá tajemství víry.**

- Hráno před hlavním oltářem v kolejním kostele.

**1674 Esther, zavalaná před krále Asvera – Esther apud regem Asverum advocata.**

**Angelicum Ave Nazareae Virgini – Zvěstování p. Marie.**

- Na sv. Tomáše k narozeninám zástupce biskupa (P. Tomáše Česnovského).

**Drama non invenustum – drama ne bez půvabu.**

- Divadlo o sv. F. Xaverském. Hrála studentská družina před obnovou magistrátu jejich družiny za přítomnosti hraběte Františka Gallaše.

**Redux-gloria – Vratí-sláva, jak od sv. Kryštofa byla zpět do Hradce přivedena.**

- Hráli na konci školního roku před podkomořím hrabětem Vratislavem z Mitrovic.

**1675 Filius prodigus petens a patre portionem substantiae eamque dissipans seu Jesus Christus patiens, unigenitus Dei filius, datis sibi a Patre aeterno eximiis dotibus, pro humano genere exinanitur.**

- 7. června.

**1676 Obětování Isáka a jiné obrazy ze Starého zákona.**

- Na Velký pátek.

**1677 ... allusione allegorica ad allegorica ad Christum patientem, dedit in theatrum actionem.**

- Na Květnou neděli, opakováno s mnohem skvělejší výpravou.

**Člověk v životě smrtelném putující, v hříchy jako v ruce lotrů upadlý a sv. Jan Křtitel, ukazující v svátosti oltářní Beránka Božího, snímajícího hříchy světa, i rány s Samaritánem uzdravujícího.**

- O slavnosti Božího těla před dveřmi kolejniho kostela.

**Malé divadlo při světle ke cti biskupa J. K. z Temberka.**

- Obětovaly se mu s připodobněním klobouk, hůl a lahvice Xaveriánská. 3. prosince po nešporách.

**1678 Pia spectacula in ara majore proposita.**

- V adventě, na den narození Páně, o Velikonocích.

**1678 Geniové města (Hradce Králové) a Čech celých, padající před Bohem ve svátosti a prosící za osvobození od moru, hladu a války.**

**Castrum Doloros manibus Domini Rudolphi de Winorže (kolej universálním dědicem).**

- 29. března, ten den i malé drama pro podkomořího.

**Aqua laterit Christi virtuos – Slze Magdaleny.**

- Latinské bratrstvo na Květnou neděli.

**Loci antistes (biskup) in Moysu figura representatus.**

- Biskupu Janu Kryštofovi ke cti v divadle, divadlo se zpěvy. V osobě Mojžíše představili biskupovu pastýřskou péči. Hráno 1. června.

**Idem antistes Josephi Veteris vikarius cum frumentum electorum in urbe sua episcopali comportaret, bajulus Christi et vere Christophorus representatus.**

(Týž biskup vypočten v Josefu egyptském, obilí pro lid shromažďujícím, a jako nosič Kristův, pravý Kryštof).

**K prokázání vděčnosti** provedeno na ambitu podle koleje divadlo, na kterém podkomořímu hraběti Vratislavovi jablko hádky k rozsouzení bylo obětováno.

- 4. září před podkomořím, dvorským sudím a jezuitským provinciálem.

**1680 Trpící Kristus.**

- Melodrama, česká mariánská družina.

**1682 Orbis Indici Hercules seu Magnus Indianum Apostolus S. Franciscus Xaverius e Societate Jesu in laboribus suis Herculi parallelus.** (Hercules světa indického neb velký apoštol Indiánů sv. František Xaverský).

- Hráli na konci roku ke cti hraběte F. M. Herzana z Harasova.

**1683 De passo Deo-Homine melodrama. Duo gladii animam Christi penetrantes.** (Melodrama o utrpení Boha-Člověka. Dva meče duši jeho pronikající).

- Hráno na Květnou neděli, později ještě jednou opakováno.

**Meditationes de praecipuis Passi Christi mysteriis** (quae non inelegans penicillus representabat).

**Martis...in medio Soli set Lunae concursus Soli prius noxius, tandem Lunae fatalis.**

- Na svátek Nanebevzetí.

**Caecus evangelicus.**

**1685 Christus patiens.**

- O Velikonocích, hrála rétorika a poetika.

**Sanctus Aloysius.**

- Hrála syntax.

**Sanctus Stanislaus. Victor in Fuga.**

- Hrála gramatika.

**Zápas čtyř věků lidských za sv. Jiří.**

- Hráli principisté.

**1686 Prodierunt schode tum in privatim Academiis ac declamationibus tum in publicase luci datis dramatis.**

**1687 Meditationes cum Araratu scenico.**

- Přítomen též hrabě Piccolomini.

**Scholae nostrase...frequentius in publicum pro theatro prodiverunt.**

**1688 Concertatum proinde in consvendis Academiis acriter.**

**1689 Consalutandis Guam raris tam caris hospitibus.**

**Quid in theatro polent editio singulare scholium classes.**

**1690 Josephus Patriarcha a Pharaone in Aegypti solium evectus.**

- Provedla syntaxe na den sv. Ignáce u příležitosti korunovace arciknížete Josefa na krále římského.

**Přípravovány pro nového podkomořího Jana Karla, hraběte z Valdštejna.**

- Přišel do města ale už o prázdninách, tak se spokojil s dobrou vůlí.

**1691 Productum post Vesperas.**

- Na den sv. Ignáce, provedly gramatikální třídy.

**Pro scena prodierunt omnes.**

**1692 Stipendium peccati Mors, sive Anima humana, a fine ultimo desciscens infausta Mortis victima effecta, sed tandem per Christum Patientem in pristinam libertatem asserta.**

- Latinské bratrstvo na Květnou neděli.

**1693 Ceterum in scholis certatum acriter, nullum ut esset auditorum comitium, quo non in scenam suos promiserit, plausumque effecerit.**

**1694 Solenne ac pathetice drama de Salvatore passo (et in perioche publicis Typis edidit).**

- Latinské bratrstvo.

**Prodierunt.**

**1695 Drama de Christi passionibus.**

- Latinské bratrstvo.

**1696 His (scholis) a virtute literarum studio, caeterisque exercitiis theatralibus.**

**1697 Drama pium sodalibus solis sub Dominicam Passionis exhibitum placere visum est.**

- Latinské bratrstvo.

**1699 Sepulchrum quoque Domini erectum comprehensionem in horto representant et Petrum amputantem auriculum servi facta inscriptione. Christo procedente.**

- O Velikonocích.

**Nový biskup Bohumír Kapoun ze Svojkova uvítán hrou.**

**1700 Utrpení Kristovo.**

- Na Květnou neděli.

**1701 Drama o utrpení a jiné.**

**1702 Nový biskup Tobiáš Becker uvítán divadlem o Rafaeli, strážném Tobiáše, jako církve královéhradecké dobrém duchu, na stoličce biskupskou Tobiáše svého uvádějící.**

- 27. května.

**Čtyři věky.**

- Na počest děkana Sartoria při jeho výročí 50 let od kněžského svěcení, v divadle.

**1703 Slavné procesí představující umučení Páně.**

- Na Velký pátek.

**Umučení Kristovo.**

- Latinské bratrstvo, v divadle, na Květnou neděli.

**Biskup uctěn divadlem.**

- 6. července.

**1704 Patriarcha Jakub putuje se svými k Josefovi do Egypta.**

- 22. června, v nové škole na náměstí.

**1706 Drama o utrpení.**

- Opakováno v pondělí po Květné neděli.

**1714 Umučení Páně.**

**1715 Dcera Jeftova.**

- Na konci roku na lešení za přítomnosti biskupa vratislavského.

**1716 Narození arciknížete Leopolda oslaveno.**

**Justus, pro injustis, Mortus, seu implens omnem justiciam Salvator noster, Jesus Christus, Patiens usque ad Mortem, Mortem autem Crucis.**

- Melodrama. Latinské bratrstvo, v dubnu.

**1717 Dei-Hominis, pro Homine patientis, amans, Eique compatiens, Pedissequa inseparabilis, prius in civitate peccatrix, dein Summa Christi Amatrix, Maria (Magdalena), secus pedes Domini, lacrymis rigans pedes Ejus.**

- Latinské bratrstvo, v březnu.

**1718 Maří Magdaléna pod křížem.**

- Česká pašijová hra, 12. dubna.

**1722 Sv. Václav, následovník Davidův, na trůn český povýšený.**

- V divadle za přítomnosti biskupa V. Košínského z Košína, 29. září.

**1727 Splendor geminui... Aloysii Gonzagae et Stanislav Kostka S. J.... exortus Romae, dum uterque... sanctorum catalogo est adscriptus.** (Blesk dvojí... Aloyzya Gonzagy a Stanislava Kostky T. J.... v Římě vzešlý, když obadvá... do počtu svatých jsou připsaní).

- 17. srpna.

**1728 Prima Jesu Societas – in Betlehem pastores.**

**1730 Marnost světa.**

- Hrála třetí třída.

**Innocentiae, premi gnare, opprimi nesciae, protetrix, Maria.**

**Ortu set occasus seu Vita et mors... thaumaturgi Czechiae gloriosissimi Divi Joannis Napomuceni.**

- Melodrama oratorio, hudbu složil varhaník V. A. Haas, provedeno při oslavě svatořečení v katedrále, 16. dubna.

**Vaticinium Gabrielis.**

- 16., 17. a 18. dubna.

**1732 Coelestis Phoenix, seu Landelinus, vita libertiorum coelis Morkus, morte Leandri, olim, Achatis sui, e cineribus ad coeli vitam, redanimatus.** (Nebeský

Phoenix, tj. Landelinus, prostopášným životem nebi zemřev, smrtí Leandra svého někdejšího podobné rozpustilosti společníka nejinak, nežli jako z prachu a popele k životu nebeskému vzkříšený).

- Hrála druhá třída, 12. května.

**1733 Meridies in aurora – Poledne v ranní záři.**

- 9. září před hradeckým biskupem Moricem, vévodou saským.

**1734 Gloriose, patriarche Jacob, filius accrescens, Joseph, meritis et gratia, in Aegypti solo ad gloriae fastigium, sublimatus.**

- 7. června ke cti biskupa J. J. hraběte Vratislava z Mitrovic.

**1735 Viae terminus, angelo duce, feliciter attactus, Tobiae Juniori.**

- Secvičil magistr Georgius Richter, 28. dubna.

**1736 Contemplatio amrissime passionis Domini nostri Jesu Christi.**

- Latinské bratrstvo ke cti biskupa J. J. hraběte Vratislava z Mitrovic.

**1737 Ignes Fatui, ipsa inter nobilitatis sydera, in delira odia, temere ligantium fratrum.**

**1738 Heroa in juventute virtus, sive, s. Joannes Franciscus Regis, adhuc juvenis, regi saeculorum in minima Jesu Societate, vivere eligens olim sui, et mundi magnanimus victor factus, hodie vero.** (Udatná v mladosti ctnost, nebo sv. J. F. Regis v mladém věku králi neskončenému, v nejmenším Tovaryšstvu Ježíšově živobyetí volící).

- Hráno v červnu, secvičil magistr Alexandr Fleischer.

**Templum Honoris.**

- Latinská kongregace, secvičil P. Antonín Drescher.

**1739 Amor, amore emptus, ubi Dominicae Passionis Pretio, Homo Praevaricator, Redemptus.**

- Latinské bratrstvo ke cti svého rektora, biskupa J. J. hraběte Vratislava z Mitrovic, secvičil P. František Boyer.

**Gloriosus in fuga victor, Alexius.**

- Hráno v dubnu, secvičil magistr František Deckert.

**1741 Oslava narození prince Josefa; nápisy a obrazy v oknech, osvětlení, intrády a střelba z hmoždířů.**

- Výklad od P. Šimona Logdmana vydán tiskem.

**1747 veřejný katechismus, sv. Ludmila a sv. Václav vyučující náboženství.**

- V češtině, 3. září, napsal P. Michael Frank.

**1754 Methudius Archi et Episcopus s. fidei in Boemiamia Author primus, Antonin Petrus Archi et episcopus Verae Religionis in Boemia receptae Auctor nulli secundus.**

- Hráli seminaristé na počest biskupa Příchovského, autorem P. Jan Fentzl z Kutné Hory, rodák z Hradce Králové, 17. a 19. září.

**Exercitia nobilium.**

**1758 11. července chystána komedie, ale ze strachu před Prusy se všichni rozutekli.**

**1761 Exrcitia nobilium.**

**1764 Divadlo pro biskupa z Blumegen a dalšími.**

- 16. srpna.

**1766 divadlo pro biskupa z Blumegen.**

- 11. května.

**1770 procesí s živými obrazy.**

- 31. července na svátek zakladatele.

### Příloha 3

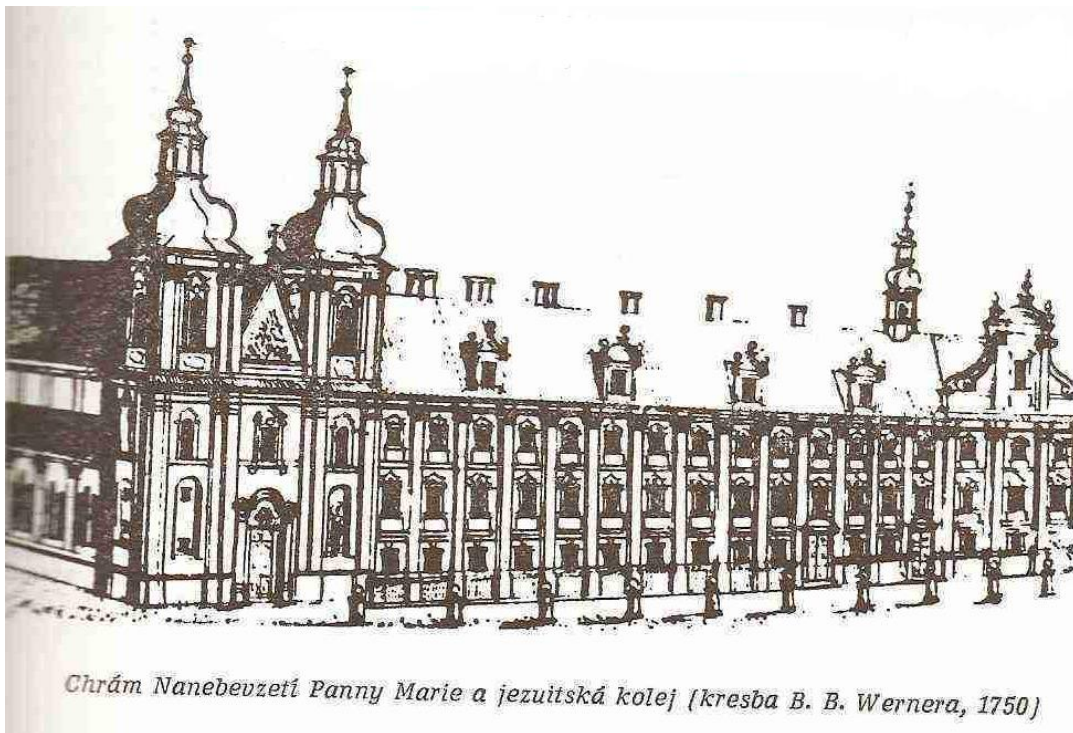
Obrazová příloha.



P. Adam Kravařský, zakladatel královéhradecké koleje.

Zdroj: TOMÍŠKO Čeněk, KUBÍČEK Emanuel, VYDRA Stanislav: *Jesuité a národní kultura, 300 let od příchodu jesuitů a založení gymnasia v Hradci Králové*, Hradec Králové, Družstevní nakladatelství v Hradci Králové, 1936, 50.

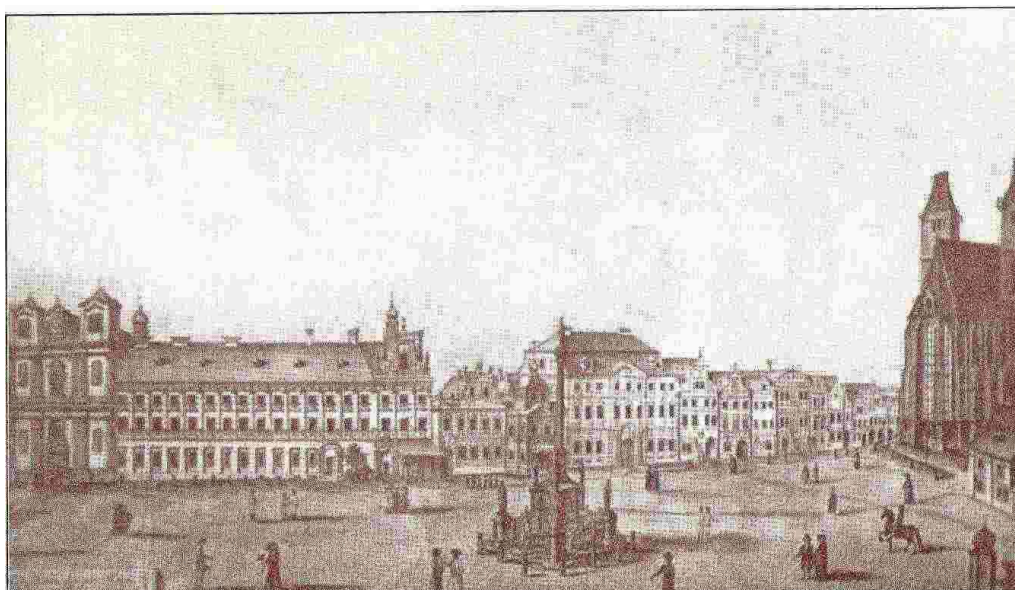




*Chrám Nanebevzetí Panny Marie a jezuitská kolej (kresba B. B. Wenera, 1750)*

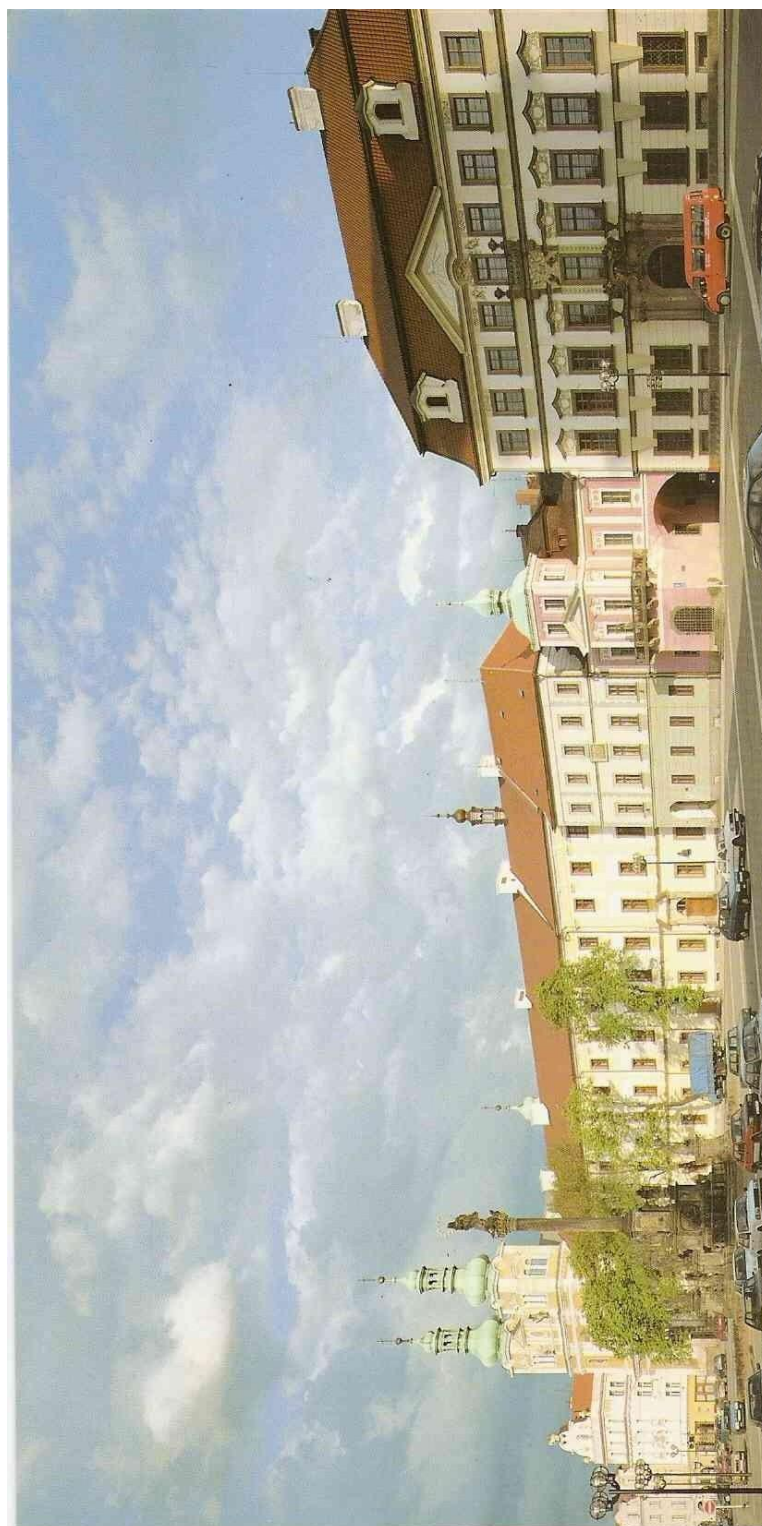
Kostel Nanebevzetí Panny Marie s přilehlou kolejí. Kresba B. B. Wenera z roku 1750. Vydavatel uvádí letopočet kresby rok 1750, to ale není možné, protože bane v této podobě byly na kostel vsazeny až roku 1859.

Zdroj: MIKULKA Jaromír: *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, sv. 2/1, Hradec Králové, Nadace HISTORICA, 1994, 241.



Královéhradecká kolej na kresbě z roku 1798. Vlevo kostel Panny Marie ještě se starými báněmi, přiléhající kolej. Na pravém konci koleje je vidět ještě věžička a sedlové průčelí. Tyto dva prvky současná podoba budovy už nemá (resp. věžičku má, ale mnohem menší). Uprostřed náměstí, vpravo od morového sloupu, je vidět biskupská rezidence. Úplně vpravo katedrála Sv. Ducha.

Zdroj: TOMÍŠKO Čeněk, KUBÍČEK Emanuel, VYDRA Stanislav: *Jesuité a národní kultura, 300 let od příchodu jezuitů a založení gymnasia v Hradci Králové*, Hradec Králové, Družstevní nakladatelství v Hradci Králové, 1936, 44.



Současná podoba zrekonstruované koleje. Vlevo kostel Nanebevzetí Panny Marie, vpravo od něj budova koleje, uprostřed budova semináře (zelená), vpravo od ní dům královského rychtáře (růžový), úplně vpravo biskupská rezidence.

Zdroj: pohlednice, ELLI print, spol. s r. o., foto Miroslav Podhrázký.